

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitaciji fakultet

DIPLOMSKI RAD

**Restorativna pravda iz perspektive stručnjaka u sustavu
pravosuđa**

STUDENTICA: Mateja Mezak

Zagreb, lipanj 2018.

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

DIPLOMSKI RAD
**Restorativna pravda iz perspektive stručnjaka u sustavu
pravosuđa**

STUDENTICA:

Mateja Mezak

MENTORICA:

Doc.dr.sc. Anja
Miroslavljevič

Zagreb, lipanj, 2018.

IZJAVA O AUTORSTVU RADA

Potvrđujem da sam osobno napisala rad „Restorativna pravda iz perspektive stručnjaka u sustavu pravosuđa“ i da sam njegova autorica. Svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima jasno su označeni kao takvi te su adekvatno navedeni u popisu literature.

Ime i prezime: Mateja Mezak

Mjesto i datum: Zagreb, lipanj 2018.

SAŽETAK

Restorativna pravda iz perspektive stručnjaka u sustavu pravosuđa

Studentica: Mateja Mezak

Mentorica: Doc.dr.sc. Anja Mirosavljević

Program/modul: Socijalna pedagogija/ Odrasli

Restorativna pravda pokret je aktualan od 70-ih godina prošlog stoljeća u kaznenopravnom sustavu u svijetu, no u Hrvatskoj je relativna novina i u primjeni je od 2003. godine. Izvansudska nagodba prvi je model restorativne pravde implementiran u hrvatsko zakonodavstvo te se pokazao uspješnim u svom provođenju. Unatoč tome, daljnja implementacija i održivost restorativne pravde je otežana, između ostalog, stavovima stručnjaka u sustavu pravosuđa.

Glavni cilj ovog istraživanja je istražiti percepciju restorativne pravde iz perspektive državnih odvjetnika i njihovih zamjenika kako bi se postavio istraživački temelj za povećanje spremnosti za održivost izvansudske nagodbe, ali i eventualnu implementaciju novih mjera restorativne pravde u pravosudni sustav. Istraživanje se provelo nad uzorkom državnih odvjetnika putem online upitnika. Dobiveni rezultati su uglavnom potvrdili rezultate stranih istraživanja o stavovima prema restorativnoj pravdi. Stručnjaci se načelno slažu s restorativnim načelima, ali nisu dovoljno informirani o svim aspektima i mogućnostima restorativne pravde.

Ključne riječi: restorativna pravda, perspektiva državnih odvjetnika, Hrvatska

ABSTRACT

Restorative Justice from the Perspective of Criminal Justice Professionals

Student: Mateja Mezak

Mentor: Doc.dr.sc. Anja Miroslavljević

Program/module: Social pedagogy/ Adults

Restorative justice is a movement current in criminal justice system since the 70s, but in Croatia the movement is relatively new and it has been in use since 2003. Out-of-court settlement for juvenile offenders is the first implemented model of restorative justice in Croatian legislation and it is proven to be successful in its outcomes. Nevertheless, further implementation of restorative justice is hampered. One of the reasons are the views of professionals in the criminal justice system.

The main goal of this research is to explore the views of criminal justice professionals on restorative justice with the purpose of setting up research bases to increase the willingness for sustainability of out-of-court settlement for juvenile offenders and for potential implementation of other restorative justice measures in the criminal justice system. The research was carried out over state attorneys via online questionnaire. The results mainly confirmed the results of foreign research on attitudes towards restorative justice. Justice professionals agree in principle with the restorative justice principles, but are insufficiently informed about all of the aspects and possibilities of restorative justice.

Key words: restorative justice, justice professionals views, Croatia

SADRŽAJ

1	Uvod.....	1
2	Koncept restorativne pravde.....	2
2.1	Korijeni restorativne pravde.....	2
2.2	Definicije restorativne pravde.....	4
2.3	Obilježja restorativne pravde.....	5
2.4	Usporedba društvenih reakcija na kriminalitet- retribucijski, rehabilitacijski, restorativni pristup.....	7
3	Modeli restorativne pravde.....	8
4	Restorativna pravda u Hrvatskoj.....	11
4.1	Međunarodni dokumenti vezani uz restorativnu pravdu.....	11
4.2	Temelji za restorativnu pravdu u hrvatskoj legislativi.....	14
4.3	Sažeti pregled modela izvansudske nagodbe i njegove uspješnosti.....	16
5	Pregled istraživanja percepcije stručnjaka o restorativnoj pravdi.....	18
6	Opis istraživanja.....	34
6.1	Opis problema.....	34
6.2	Svrha istraživanja.....	35
6.3	Cilj istraživanja.....	35
6.4	Istraživačka pitanja.....	35
7	Metode istraživanja.....	36
7.1	Opis uzorka.....	36
7.2	Instrumentarij.....	36
7.3	Način prikupljanja podataka.....	37
7.4	Metode obrade podataka.....	38
7.5	Etička načela u istraživanju.....	38
8	Rezultati istraživanja.....	39
8.1	Ciljevi i uloge kaznenopravnom sustavu.....	39
8.2	Načela restorativne pravde.....	41
8.3	Informiranost o restorativnoj pravdi u hrvatskoj.....	44
8.4	Kriteriji za upućivanje u proces restorativne pravde.....	46
8.5	Otvorena pitanja.....	49
9	Ograničenja istraživanja.....	50
10	Rasprava i zaključak.....	51
11	Literatura.....	53
	Prilozi.....	59
	Prilog 1. Upitnik.....	59
	Prilog 2. Dozvola Državnog odvjetništva Republike Hrvatske za provođenje istraživanja.....	69

1 UVOD

Kako u svijetu tako i u Hrvatskoj, stalno se promišlja o mjerama i programima koji nastoje što efikasnije odgovoriti na kriminalitet. Pri tome je mnogo snaga usmjereno prema počiniteljima kaznenih djela i načinima na koje se može postići promjena u njihovom ponašanju, mišljenju i stavovima, a ako govorimo o zajednici, većinski se gleda kroz leće ekonomičnosti. U novije vrijeme, u europskom kontekstu, sve su učestaliji primjeri posvećivanja pravima, interesima i potrebama zajednice kao žrtve (kao i njenoj ulozi u nošenju s posljedicama kaznenih djela) te pravima i potrebama same žrtve kaznenog djela. U Hrvatskoj je još uvijek malo (iako u zadnje vrijeme pod pritiscima EU sve više, no ne dovoljno) pažnje posvećeno zajednici kao još jednoj žrtvi kaznenog djela koju treba uzeti u obzir, a pogotovo je malo pažnje usmjereno na same žrtve. Restorativna pravda je pristup koji se velikim dijelom temelji upravo na perspektivi žrtve i njezinim potrebama, kao i potrebama zajednice. Također, usmjerava se i na korištenje snaga i resursa koje zajednica posjeduje u procesu razrješenja posljedica kaznenog djela.

U ovom radu bit će, između ostalog, navedeni različiti modeli restorativne pravde koji opisuju na koji se način restorativna pravda kao društveni odgovor na kriminalitet bavi i vraća u fokus upravo žrtvu i zajednicu (posebice obiteljske konferencije i krugovi mirenja kao najrestorativniji modeli na kontinuumu restorativne pravde). Međutim, koncept restorativne pravde ne umanjuje niti potrebe počinitelja, pa tako, između ostalog, omogućuje počinitelju da se u sigurnom okruženju izrazi i podijeli svoje viđenje kaznenog djela te preuzme odgovornost i ispravi ili nadoknadi počinjenu štetu.

Moj interes za ovu temu proizlazi upravo iz samog koncepta i načela restorativne pravde koji vraća konflikt onima kojima primarno pripada, kao što i Christie (1977, 1) govori: „Konflikte valja koristiti, a ne ostaviti ih da propadaju. I valja ih koristiti tako da postanu korisni onima koji su direktno uključeni u konflikt.“

Naravno da nošenje s kaznenim djelima i prijestupima ne treba ostaviti isključivo i posve ljudima da se samostalno nose s posljedicama na bilo koje načine koje osobno smatraju prikladnima. Smatram, međutim, da bi veća uključenost stranaka ili sudionika direktno uključenih u kazneno djelo (žrtve i počinitelja) i zajednice povećala senzibilnost jednih za druge i probleme u zajednici, motiviranost za aktivnost i opću svjesnost o različitim aspektima činjenja kaznenih djela.

U Hrvatskoj, u kontekstu pravosudnog sustava, već postoje implementirani oblici restorativne pravde u obliku izvansudske nagodbe za maloljetnike, iako se njena održivost, unatoč višegodišnjim pozitivnim evaluacijama, stalno i godinama dovodi u pitanje zbog manjka financija i informiranosti donositelja odluka, ali i šire stručne javnosti. Stoga je i daljnja implementacija, ovog ili drugih modela restorativne pravde, na različite populacije i okruženja pred brojnim preprekama. Zbog toga je provedeno istraživanje o perspektivi pravosudnih stručnjaka, točnije državnih odvjetnika i njihovih zamjenika, o restorativnoj pravdi.

2 KONCEPT RESTORATIVNE PRAVDE

2.1 KORIJENI RESTORATIVNE PRAVDE

Temelji ove vrste odgovora na kriminalitet zapravo sežu u daleku prošlost. Braithwaite (1999) govori kako je upravo restorativna pravda bila dominantan model reakcije na kriminalitet kroz veći dio ljudske povijesti.

Pogotovo u manjim i „manje razvijenim“ društvima, prijestupi su se gledali kao napad na žrtvu i njezinu obitelj, a ne državu. U skladu s time, prijestupnik i njegova obitelj trebali su postići dogovor sa žrtvom i njezinom obitelji kako bi prekinuli nasilnički, osvetnički niz (Van Ness i Strong, 2015).

Elementi restorativne pravde pojavljivali su se i u starim zakonicima kao što su „Hamurabijev zakonik“, srednjoistočni kodeksi, „Rimski zakonik dvanaest ploča“ i drugi. Svi su oni sadržavali koncept restoracije žrtvi i njezinoj obitelji, koju su počinitelj kaznenog djela i njegova obitelj morali provoditi, kao oblik nošenja s počinjenim kaznenim djelom. Pretkolonijalna afrička društva također su bila sklona ne kažnjavanju počinitelja ako bi se razriješile posljedice djela koje su bile načinjene žrtvi i njezinoj obitelji (Van Ness i Strong, 2015).

Sigurno je, a i iz literature sasvim jasno, da se ponovno „buđenje“ restorativne pravde službeno počelo događati 70-ih godina prošlog stoljeća. Za to se navode brojni razlozi, a najčešće spominjan je neuspjeh postojećih pristupa u nošenju s kriminalitetom. Zagovaratelji restorativne pravde tvrde kako tradicionalni načini rješavanja kriminaliteta uglavnom zanemaruju potrebe žrtve, počinitelja i zajednice. Odnosno, sudionike kaznenog djela „ostavlja“ sa štetom koja je nastala (Johnstone i Van Ness, 2007). To znači da se tradicionalnim pristupima kriminalitetu i počiniteljima (i žrtvama) ne popravljaju šteta nastala kaznenim djelom

i ne razrješavaju se posljedice nastale kaznenim djelom. Na kazneno djelo se odgovara isključivo u odnosu na onog koji ga je počinio, ali ne i u odnosu na one koji su pogođeni tim kaznenim djelom, a to su žrtva i zajednica. Stoga Marshall (1999) zaključuje kako su novine u kaznenopravnom sustavu zapravo odgovor na frustracije koje su posljedica svojevrsne „ograničenosti“ tradicionalnih pristupa.

U to su vrijeme (70-ih i 80-ih godina 20.st.) i društveni aktivisti, stručnjaci u kaznenopravnom sustavu te znanstvenici počeli s promoviranjem principa restorativne pravde (Umbreit i Peterson Armour, 2011), a i Daly i Immarigeon (1997) govore upravo o tome kako smatraju da je interes za restorativnu pravdu posljedica događaja i trendova koji su se događali unutar, ali i izvan granica kaznenopravnog sustava. Tako su društveni pokreti koji su utjecali na okretanje restorativnoj pravdi vezani uz rasizam u policijskoj praksi na sudovima i u zatvorima. U SAD-u su Afroamerikanci i druge nacionalne manjine bile zatvarane i kriminalizirane u znatno većoj mjeri nego bijelci. Slični problemi javljali su se i u slučajevima domorodačkih naroda u drugim državama. Stoga su u to vrijeme aktivisti počeli prepoznavati probleme prekomjernog zatvaranja pojedinih skupina počinitelja kaznenih djela. U isto vrijeme kreće i pokret za ženska prava koji je bilo usmjeren na borbu protiv nasilja nad ženama. Taj pokret je 70-tih godina u SAD-u započeo razgovor o neprimjerenom tretiranju žrtve u kaznenopravnom procesu, a također se borio i za prava zatvorenika (Daly i Immarigeon, 1998).

Kao što možemo vidjeti, restorativna pravda vuče svoje korijene još od davnina. Ljudi su, naime, uvijek težili uspostavljanju mira, balansa i pravde u svom društvu. S obzirom na to da se restorativna pravda pojavila tako rano u ljudskoj povijesti, može se na nju gledati kao na jedan od primarnih načina rješavanja sukoba u društvu. Društvenim promjenama kroz povijest, različiti su narodi usvojili različite metode nošenja s kaznenim djelima i kršenjem normi, a tek se relativno nedavno ponovo vraćaju restorativnoj pravdi. Razlog je jednostavan, kao što je navedeno, ljudi nisu bili zadovoljni s načinima na koji se društvo nosilo s kriminalom do tada, a s daljnjim razvojem Zapadnog društva, pojavili su se i neki drugi društveni aspekti koji su počeli biti važni (prava manjina, žena, zatvorenika...). To ne znači da se restorativna pravda vratila na način na koji želi potpuno zamijeniti cijeli sustav nošenja s kriminalitetom koji je do sada uspostavljen. Ona je alternativa, ali takva koja ne isključuje druge društvene pristupe i reakcije na počinjenje kaznenih djela (rehabilitacijski i retribucijski). Vratila se na način da želi ponuditi više, želi uključiti više strana u sam proces nošenja s kriminalitetom (žrtvu, zajednicu), nastoji obuhvatiti i uvažiti svačije potrebe (i žrtve, i počinitelja, i zajednice). Detaljnije će o samoj restorativnoj pravdi biti rečeno u narednom poglavlju.

2.2 DEFINICIJE RESTORATIVNE PRAVDE

Restorativnu pravdu možemo prepoznati kao novi pristup odgovaranja na kriminalitet, ali je, kao što je navedeno ranije, ne bi trebali gledati u suprotnosti ili koliziji s ostalim pristupima koji će kasnije u poglavlju biti detaljnije opisani. Daly (1999) govori o tome kako je restorativnu pravdu zapravo najbolje opisati kao fleksibilnu kombinaciju pojedinih elemenata retribucijskog i rehabilitacijskog pristupa koji sadrži i nove elemente koji je čine jedinstvenom. Osim toga, ona (što danas i je slučaj) egzistira zajedno s ostala dva pristupa te ih ne isključuje.

Zapravo je teško definirati restorativnu pravdu kao pojam jer ju razni autori opisuju na različite načine, krećući iz različitih stajališta te promatrajući njene različite aspekte i elemente. Između ostalog, teško ju je definirati i zato što obuhvaća brojne prakse u raznim fazama kaznenog procesa, uključujući i diverziju od sudskog postupka, aktivnosti vođene paralelno sa sudskim odlučivanjem te sastajanje žrtve i počinitelja u svim fazama kaznenog procesa (Daly, 2002), ali i nakon njega (tijekom izvršavanja primjerice kazne zatvora, tijekom probacije i sl.). Marshall (1999) zato navodi kako, kada govorimo o restorativnoj pravdi, nije riječ o nekoj posebnoj praksi već o setu ili skupini principa koji mogu usmjeravati opću praksu vezanu uz kriminalitet. U skladu s time daje i široku definiciju restorativne pravde kao procesa u kojem stranke koje imaju udio u kaznenom djelu (žrtva, počinitelj, zajednica) zajedno rade na traženju načina nošenja s posljedicama kaznenog djela i njihovih implikacija za budućnost. Još jedna od definicija koju su dali Van Ness i Strong (2015, 44) također izdvaja suradnju i nošenje s posljedicama, ali detaljnije definirano kroz koncept restoracije: „Restorativna pravda je teorija pravde koja naglašava popravljavanje štete nastale ili otkrivene kriminalnim ponašanjem. Najbolje se postiže procesima suradnje koji uključuju sve sudionike.“ Umbreit (1998) u svom definiranju restorativne pravde ističe usmjeravanje na snage koje imaju žrtva i počinitelj, a ne (samo) na njihove nedostatke ili rizike. Također naglašava potrebu za tretiranjem počinitelja s poštovanjem kako bi ga se reintegriralo u zajednicu tako da više ne čini kaznena djela. McCold (1995) pak izdiže prije svega potrebu da počinitelj kaznenog djela preuzme odgovornost iznad potrebe da ga se kazni za to kazneno djelo. U skladu s time, on opisuje kako se počinitelju mora dopustiti i poticati ga na razmišljanje o tome što se može učiniti kako bi se ispravila situacija i šteta nastala kaznenim djelom.

Nacrt nove Preporuke Vijeća Europe vezana uz restorativnu pravdu koja će stupiti na snagu krajem ove godine (Draft Recommendation CM/Rec (2018) XX of the Committee of Ministers to member States concerning restorative justice in criminal matters) navodi kako se restorativna pravda odnosi na bilo koji proces koji omogućava onima koji su oštećeni kaznenim

djelom i onima koji su odgovorni za nanošenje te štete da, uz dobrovoljni pristanak, aktivno participiraju u rješavanju svih pitanja nastalih kaznenim djelom uz pomoć educirane i nepristrane treće strane (facilitatora). Iako nema univerzalne definicije restorativne pravde, jer ju možemo promatrati vrlo široko, ali i suziti njezino značenje na posebne programe, uočavaju se sličnosti među definicijama. Naime, sve one sadrže suradnju svih strana na koje je kazneno djelo utjecalo i traženje rješenja. To je ono što čini restorativnu pravdu cjelovitim pristupom nošenja s kriminalitetom. Ona na kazneno djelo gleda kao na događaj koji je jednako važno utjecao i na žrtvu i na počinitelja, ali i na zajednicu. U skladu s time, jednako je važno sudjelovanje svih tih strana u procesu razrješenja posljedica koje su nastale određenim kaznenim djelom. Jedino je tako moguće da nakon takvog potresnog događaja, kao što je kazneno djelo, svi sudionici budu zadovoljni. Osim toga, velika se važnost daje odgovornosti počinitelja, kao i međusobnom poštovanju sudionika restorativnog procesa, a to i jesu preduvjeti za uspješno provođenje restorativne pravde. Više o drugim obilježjima restorativne pravde bit će predstavljeno u sljedećem poglavlju.

2.3 OBILJEŽJA RESTORATIVNE PRAVDE

Kako bi uopće mogli razmišljati o primjeni restorativne pravde, potrebno je ustanoviti koje su to pretpostavke, odnosno, nužni elementi koji moraju postojati kako bi se restorativna pravda mogla provoditi. Te su pretpostavke (Latimer, Dowden i Muise, 2005, Žižak, 2003, Koren Mrazović, 2005, McCold i Wachtel, 2003, prema Miroslavljević, 2010):

- Kazneno djelo ne povrjeđuje zakon i državu, nego ljude i odnose (žrtvu, počinitelja i zajednicu)
- Kazneno djelo stvara obvezu da se stvari isprave i da se uspostavi socijalni mir
- Sve tri strane povrijeđene djelom, moraju biti uključene u odgovor na počinjeno kazneno djelo
- Počinitelj preuzima odgovornost za svoje ponašanje te poduzima akcije kako bi popravio i nadoknadio štetu proizašlu iz kaznenog djela
- Cijeli proces je dobrovoljan za sve sudionike.

U skladu s pretpostavkama, Zehr i Gohar (2003) navode osnovne principe restorativne pravde:

- Naglašavanje povreda i potreba koje su posljedično proizašle iz povrede (potrebe žrtava, zajednice i počinitelja kaznenog djela)

- Usmjeravanje na obveze koje proizlaze iz načinjene povrede (obveze počinitelja, ali i obitelji, zajednica i društva)
- Korištenje inkluzivnih, participativnih i suradničkih procesa
- Uključivanje onih koji imaju stvarnog udjela u situaciji (žrtva, počinitelj kaznenog djela, njihove obitelji, članovi zajednice, društvo)
- Nastojanje ispravljanja pogrešaka.

Možemo primijetiti kako se navedene pretpostavke i principi preklapaju i nadopunjuju te se ugrubo mogu svesti na temeljna tri „stupa“ restorativne pravde, a to su: povrede i potrebe, obveze i uključenost. Povreda kao jedan od glavnih faktora restorativne pravde značajna je zbog toga što se na nju gleda kao na štetu nastalu kaznenim djelom, koja je počinjena ljudima i zajednici. Iz navedenog proizlazi i briga za potrebe (pa i prava i interesi) tih ljudi, odnosno žrtava i zajednice. Nastoji se popraviti šteta, koliko je to moguće, i to u doslovnom, ali i simboličnom smislu. Nadalje, povrede sa sobom nose i obveze koje su naglašene u kontekstu počiniteljevih dužnosti i odgovornosti, prvenstveno prema žrtvi, ali i prema zajednici. Uključenost se, kao treći stup restorativne pravde, spominje u odnosu na sve sudionike restorativnog procesa, a to su žrtva, počinitelj, njihove obitelji i članovi zajednice. Oni bi svi trebali imati značajnu ulogu u kaznenom procesu (Zehr i Gohar, 2003).

Osim navedenih pretpostavki koje moraju biti zadovoljene i principa kojih se treba nužno držati kada je riječ o restorativnoj pravdi i njenom procesu, postoje i određeni rezultati, ili ishodi, koji bi trebali proizaći iz tog procesa. Brookes (2000; prema Lawson i Katz, 2004) navodi tri rezultata restorativnog procesa. Rekoncilijacija, izmirenje nakon sukoba (kaznenog djela) ili pomirenje, kao prvi rezultat odnosi se na ispriku i opraštanje koji se izmjenjuju među žrtvom i počiniteljem kaznenog djela, zatim njihovo međusobno prihvaćanje i pokazivanje poštovanja i vrednovanja vlastitog i tuđeg dostojanstva te zajedničko osuđivanje kaznenog djela (a ne počinitelja kao osobe). Drugi rezultat restorativnog procesa je reparacija, obnavljanje, prilikom čega počinitelj preuzima odgovornost za počinjeno kazneno djelo na način da popravi materijalnu štetu koju je prouzročio žrtvi, i to na temelju obostranog slaganja oko samog načina na koji će to učiniti. Treći rezultat je transformacija i taj rezultat obuhvaća nešto apstraktniji doživljaj pojedinaca i zajednice nakon uspješnog restorativnog procesa, a riječ je o svojevrsnom osjećaju „oslobođenja“ od uvjeta koji doprinose daljnjem mogućem kriminalnom ponašanju. Drugim riječima, možemo govoriti o prevencijskom potencijalu restorativne pravde, iako smanjenje recidivizma nije njen glavni cilj.

Vidljivo je, naravno, da su sva obilježja restorativne pravde međusobno povezana i da se nadopunjuju te da obuhvaćaju zaista cijeli restorativni proces, krećući već od samog

poimanja kaznenog djela i što ono je (povreda ljudi i međuljudskih odnosa u zajednici). Iz upravo navedenog proizlazi i definiranje sudionika procesa i načina na koji sudjeluju, a to je dobrovoljno, s poštovanjem i surađujući. Ono što je kroz ova obilježja naglašeno, upravo je ta suradnja i važnost uloga svih sudionika tijekom restorativnog procesa. Naime, restorativnom pristupu nije važan samo ishod, već je vrlo velika važnost stavljena na proces (dijalog i sl.) s obzirom na to da će on definirati kakav će ishod biti. Osim toga, hoće li ishod biti manji ili veći materijalni popravak štete, usmena ili pismena isprika i slično, manje je bitno. Važnije je da svi sudionici izađu iz procesa zadovoljni i osnaženi te s osjećajem sigurnosti, kontrole i mogućnosti utjecaja na svoje postupke, ali i osjećajem pravde.

2.4 USPOREDBA DRUŠTVENIH REAKCIJA NA KRIMINALITET- RETRIBUCIJSKI, REHABILITACIJSKI, RESTORATIVNI PRISTUP

Kako bi bolje razumjeli koncept restorativne pravde i zašto se sve više njezinih zagovaratelja pronalazi u znanstvenom, ali i stručnom svijetu, važno je pozicionirati restorativnu pravdu kao odgovor na kriminalitet u odnosu na ostale pristupe. U tom smislu, opće je poznato da kao dvije široke kategorije razlikujemo retribucijski i rehabilitacijski pristup.

Retribucijski ili kažnjavajući pristup reagiranju na kriminalitet počiva na teoriji retribucije. Ovaj pristup opravdava kažnjavanje tako da se na nanošenje zla počinitelju kaznenog djela gleda kao na „izjednačavanje“ s njegovom krivnjom, ali bez da se ostvare socijalno korisni učinci (Bojanić i Mrčela, 2006). Kažnjavanje podrazumijeva potpunu odgovornost počinitelja nad svojim postupcima koji je svjesno odabrao činiti kazneno djelo, stoga je odgovarajući odgovor kazna usklađena s težinom počinjenog djela. Kazna također služi i kao preventivna mjera, odnosno, pretpostavka je da će zastrašiti počinitelja od daljnjeg činjenja kaznenih djela (Žižak i Mirosavljević, 2013). Predominantnost teorija retribucije se ipak danas nastoji napustiti kao temelj (ili kao jedini) odgovora na kriminalitet (iako i dalje postoje zagovaratelji tog pristupa) jer se u kaznenopravne sustave uvode i elementi drugih pristupa.

Rehabilitacijski pristup polazi od pretpostavke da je kazneno djelo rezultat raznih vanjskih i unutarnjih čimbenika koji utječu na osobu te je potrebno osigurati ne samo kaznenopravne već i druge socijalnozaštitne (odnosno, rehabilitacijske, tretmanske) intervencije (Žižak i Mirosavljević, 2013). Cilj rehabilitacije je da se počinitelj kaznenog djela vrati u društvo. Pritom je pažnja usmjerena na to da se počinitelj ne vrati u društvo ogorčen i

željan osvete za sve što je pretrpio tijekom kazne, već da se vrati s novim setom vrijednosti, moralnih načela i želje za doprinosom društvu u koje se vraća. Motivacija za rehabilitaciju leži u vjeri u vrijednost i dostojanstvo svake osobe te u želji društva da utroši vrijeme i energiju da vrati počinitelja u zajednicu za njegovo dobro, a ne samo da ga spriječi u daljnjem činjenju kaznenih djela (Meyer, 1969).

Kao što možemo vidjeti iz sažetog prikaza ova dva pristupa, a i iz prethodno opisane restorativne pravde, ona zaista ne ulazi u konfrontaciju s postojećim pristupima, već donosi neki novi pogled na kriminalitet. Naime, restorativnom pravdom, uključuje se i zajednica koja ni u jednom drugom pristupu nije uključena kao proaktivni sudionik. U kažnjavajućem pristupu ona je samo objekt koji treba zaštititi. U rehabilitacijskom se pristupu promatra kao važan čimbenik za tretman počinitelja kaznenog djela, kao i za njegovu reintegraciju, ali ne i u kontekstu stranke u kaznenom procesu. Restorativna pravda ju stavlja u aktivnu ulogu kao jednu od subjekata koji imaju udjela u kaznenom djelu, kao i njegovom razrješenju. Također, restorativna pravda donosi novinu uključivanja žrtve kao aktivne i izuzetno važne stranke kaznenog procesa ili postupka. U rehabilitacijskom pristupu žrtva uopće nije relevantna, a u retribucijskom samo do razine na kojoj je cilj spriječiti da taj počinitelj i drugi ne počine ponovo kazneno djelo i na taj način viktimiziraju članove zajednice.

Restorativna pravda, osim žrtve, i počinitelja stavlja u aktivniju ulogu. Mogli bismo reći da počinitelju retribucijski pristup pristupa nadmoćno, djelujući mjerama izolacije i zastrašivanja koje su potrebne da se spriječi ponovo kazneno djelo. U rehabilitacijskom pristupu počinitelj bi trebao biti aktivan u procesu svoje rehabilitacije, no u samom kaznenom procesu/postupku nije posebno aktivan (a i sam proces omogućava mu da bude pasivan, brani se šutnjom, laže, manipulira...). Osim toga, odluke i rješenja donose neka druga tijela (primjerice sud), a ne on sam. Restorativna pravda stavlja počiniteljevu odgovornost na višu razinu, tražeći od njega da se u skladu s počinjenim kaznenim djelom suoči s posljedicama i u suradnji i dogovoru sa žrtvom i drugim članovima zajednice nađe način kako riješiti te posljedice umjesto da za njega to čini netko drugi (uglavnom sud, državni odvjetnik i sl.).

3 MODELI RESTORATIVNE PRAVDE

U narednom poglavlju bit će prikazani osnovni modeli restorativne pravde koji se koriste diljem svijeta. To su: obiteljska konferencija, krugovi, medijacija između žrtve i počinitelja, dijalog između žrtve i počinitelja i vijeće za nadoknadu štete.

Kada je riječ o modelima restorativne pravde, u njihovom tumačenju može nam biti od pomoći Konceptualna teorija restorativne pravde (McCold i Wachtel, 2003, prema Žižak i Mirosavljević, 2013) koja se bavi kontinuumom restorativnosti. Ukratko, prema toj teoriji odgovorom (između ostalih) na pitanja: Tko je oštećenik/žrtva? Što su potrebe oštećenika/žrtve? Kako se te potrebe mogu zadovoljiti?, ali i: Koje su sve strane pogođene kaznenim djelom (žrtva, počinitelj, zajednica) uključene u restorativni proces te do koje mjere ili razine ide njihova uključenost?, moguće je predstaviti kontinuum restorativnosti.

Obiteljska konferencija (*family conference ili family group conference*) često se primjenjuje u odnosu na maloljetne počinitelje, a potječe s Novog Zelanda. Sastaju se počinitelj, žrtva, njihove obitelji, a mogu i drugi članovi zajednice (kao što su profesor ili policajac). Naglašava se počiniteljeva odgovornost za djela i promjene u ponašanju. Osim uključenosti velikog broja ljudi, specifičnost ovog modela je i izrada plana prevencije buduće delinkventnog ponašanja. Ovakav pristup prepoznaje da su i drugi ljudi, osim počinitelja i žrtve, pod utjecajem konflikta i čine važan dio u procesu (Umbreit i Peterson Armour, 2011).

Krugovi (suđenja, mirenja, suđenje u krugu zajednice; *circles ili circle sentencing*) jesu proces gdje sudjeluje velik broj članova zajednice. „Krugovi obično obuhvaćaju žrtvu i počinitelja te njihove obitelji, starije, suca i druge članove zajednice, kao i branitelja, tužitelja i/ili policijskog službenika“ (Gullickson, 1994, prema LaPrairie, 1995, 81). Krugovi se održavaju u manje formalnom okruženju nego je to sudnica, tako da se krugovi mogu održavati gdje god postoji slobodna lokacija i slaganje sudionika. Često postoji unutarnji krug u kojem se nalaze izravno povezani sa situacijom i vanjski krug za one koji žele promatrati ili nešto reći. Svi sudionici govore redom, a ponekad koriste neki predmet (npr. *talking stick*) kao znak tko trenutno govori (LaPrairie, 1995). Naglasak je na tome da svi u krugu dijele odgovornost za iznalaženje rješenja (Žižak i Mirosavljević, 2013).

Medijacija između žrtve i počinitelja (*victim-offender mediation ili sve češće u literaturi victim-offender conferencing*) uključuje sastajanje počinitelja i žrtve zajedno s educiranim medijatorom. Uz pomoć medijatora, žrtva i počinitelj započinju rješavanje konflikta i grade svoj vlastiti pristup postizanja pravde u slučaju tog specifičnog kaznenog djela koje je počinjeno (Bright, bez.dat.). Medijator posreduje u raspravi između žrtve i počinitelja kako bi mogli riješiti svoje probleme i pitanja. Ako se dogovore oko nadoknade štete, medijator će detalje i dogovore zapisati u obliku ugovora tj. sporazuma. Takvi susreti povećavaju šansu za produbljanje emocija, što može olakšati sudionicima da se otvore (Sharpe, 1998, prema Umbreit i Peterson Armour, 2011). Na ovaj način žrtvi se omogućava da u interakciji s počiniteljem proradi i integrira emocionalne (ali i sve druge) posljedice kaznenog djela.

Počinitelju se pak pruža prilika da se iskreno ispriča i pokaje (Jacobsson, Wahlin i Andersson, 2012). U ovaj model spada i izvansudska nagodba koja postoji kod nas, a koja će kasnije u radu biti detaljnije opisana.

Dijalog između žrtve i počinitelja (*victim-offender dialogue*) je model restorativne pravde koji se koristi u slučajevima teških kaznenih djela (primjerice ubojstvo, silovanje, teška tjelesna ozljeda...), a proizašao je iz medijacije između počinitelja i žrtve. Razlika između ovog i ostalih modela je ta da se dijalog između žrtve i počinitelja (kojeg facilitira jedan ili dva medijatora) odvija nakon izrečene kazne i veći se fokus stavlja na žrtvu i njena pitanja koja ima za počinitelja kaznenog djela. Sama priprema za sastanak traje i do nekoliko mjeseci jer je riječ o izuzetno teškim i bolnim emocijama, ali upravo iz tog stanja nastoji se doći do osnaživanja i ozdravljenja. Susret traje od jednog do osam sati, ne slijedi se točno određena struktura nego se slijedi njihov zajednički razgovor do prirodnog završetka koji može uključivati sporazum, ali ne u vidu materijalne naknade nego primjerice uključivanje počinitelja u tretman. Mogu biti prisutne i druge osobe, kao podrška, ali oni se sudjeluju aktivno. (Umbreit i Peterson Armour, 2011). Nakon toga slijedi takozvani *debriefing* odnosno odvojeni razgovor s počiniteljem i sa žrtvom kako bi im se pomoglo da se vrate u svakodnevicu i obavezno praćenje, odnosno kontakt facilitatora s obje strane, nekoliko mjeseci nakon susreta (Wilson, 2009, prema Umbreit i Peterson Armour, 2011).

Vijeće za nadoknadu štete (*community reparative board*) sastoji se od male grupe građana koji su završili posebnu edukaciju (Crawford i Newburn, 2002, prema Žižak i Mirosavljević, 2013). Raspravlja se o mogućim aktivnostima koje bi mogle ispraviti počinjenu štetu. Misija vijeća je povećanje socijalne kontrole na lokalnoj razini, uključivanjem građana u kazneni proces. Važno je naglasiti da njihova uloga nije određivanje krivnje, budući da sud upućuje počinitelja u vijeće (Karp i Walther, 2001). Riječ je o najmanje restorativnom modelu (ako ga po konceptualnoj teoriji uopće tu možemo i smjestiti) jer ne mora uključivati žrtvu (odnosno žrtva ako ne želi, ne mora sudjelovati u vijeću).

Predstavljeni su restorativni modeli (u svojim idealtipskim verzijama), a u različitim državama, postoje različiti programi koji slijede navedene modele. Pet modela međusobno se razlikuju po stupnjevima restorativnosti. Kao što je ranije navedeno, prema konceptualnoj teoriji, točnije prema tipologiji restorativne prakse koja je sastavni dio konceptualne teorije restorativne pravde, restorativne prakse se međusobno razlikuju s obzirom na stupanj restorativnosti koju pružaju. Poznato je da restorativni proces uključuje žrtvu, počinitelja kaznenog djela i zajednicu koja brine, kao primarne sudionike procesa. Njihove potrebe su da s poštovanjem jednih prema drugima dostignu reparaciju, preuzimanje odgovornosti i

postizanje „pomirenja“ unutar zajednice. Stupanj do kojeg su ta tri elementa prisutna u procesu donošenja odluka i razmjene emocija je stupanj u kojem neku društvenu aktivnost možemo nazvati potpuno „restorativnom“ (McCold i Wachtel, 2003).

Drugim riječima, možemo imati neke aktivnosti koje imaju neke restorativne elemente, odnosno zadovoljavaju potrebe samo nekih od ključnih stranaka povezanih s kaznenim djelom (žrtva, počinitelj, zajednica). Tako na primjer medijacija između počinitelja i žrtve uključuje žrtvu i počinitelja kaznenog djela, ali značajnije ne uključuje zajednicu (iako su sustav podrške žrtvi i počinitelju koji može s njima doći u proces, kao i medijator koji vodi postupak zapravo predstavnici zajednice). Stoga je ona manje restorativna nego primjerice obiteljska konferencija koja uključuje i druge (šire) članove zajednice, a ne samo žrtvu i počinitelja.. U skladu s tim, važno je da se prilikom implementiranja raznih programa i strategija u praksu stručnjaci konzultiraju s ovom tipologijom. Pogrešno definiranje nerestorativnih ili djelomično restorativnih programa kao potpuno restorativnih moglo bi stvoriti zbunjenost oko ciljeva i svrhe restorativne pravde.

4 RESTORATIVNA PRAVDA U HRVATSKOJ

4.1 MEĐUNARODNI DOKUMENTI VEZANI UZ RESTORATIVNU PRAVDU

Kada je riječ o zakonskoj osnovi restorativne pravde u EU važno je spomenuti da su brojni međunarodni dokumenti koje je donijelo Vijeće Europe i Ujedinjeni narodi, ti koji čine temelj za provedbu programa i procesa restorativne pravde u području kaznenog prava. Oni potiču i zagovaraju primjenu restorativne pravde u zemljama članicama. Također naglašavaju važnost evaluacije, a posebno primjenu restorativne pravde u skladu s propisanim standardima i načelima koji štite interese svih uključenih stranaka. Ukratko će biti predstavljeni neki od takvih važnih dokumenata koje navode Pirnat-Dragičević i Schaperl (2013).

Kao dvije najvažnije Deklaracije izdvajaju se „Deklaracija UN-a o osnovnim principima pravde za žrtve kriminaliteta i zloupotrebe moći“ i „Deklaracija UN-a o osnovnim principima primjene programa restorativne pravde u kaznenim predmetima“.

„Deklaracija UN-a o osnovnim principima pravde za žrtve kriminaliteta i zloupotrebe moći“ iz 1985. godine navodi kako bi Vlade zemalja potpisnica trebale uvesti restituciju kao

opciju u kaznenim postupcima. Deklaracija definira kako restitucija prijestupnika žrtvama i njihovim obiteljima može podrazumijevati povrat imovine, plaćanje za pretrpljenu štetu, naknadu troškova nastalih viktimizacijom, pružanje usluga ili povrat nekog prava.

Specifičnija deklaracija vezana uz restorativnu pravdu je donesena 2000. godine („Deklaracija UN-a o osnovnim principima primjene programa restorativne pravde u kaznenim predmetima“). Ona definira standarde za provođenje restorativne pravde. Točke Deklaracije kao ključne standarde spominju dostupnost restorativne pravde u svim fazama kaznenopravnog procesa, dobrovoljnost stranaka i razumne obveze prema strankama. Također, osvrće se i na posrednike koji bi trebali obavljati svoju dužnost nepristrano, objektivno, s poštovanjem prema strankama i njihovim potrebama i željama te omogućiti da se stranke s poštovanjem odnose jedna prema drugoj. Osim toga, moraju proći obuku, kako na početku tako i kontinuirano kroz svoj rad, prilikom čega bi trebali razvijati specifične vještine potrebne za rad sa žrtvama i počiniteljima. Deklaracija propisuje i obveze vezane za kontinuirani razvoj restorativne pravde. Tako propisuje redovite konzultacije između autoriteta u kaznenopravnom sustavu i službenika koji provode restorativne programe. Također, potiču se istraživanja i evaluacije za provjeru postizanja restorativnih ciljeva, a u skladu s time i modifikacije restorativnih programa.

Osim deklaracija, donesene su i određene preporuke, a to su „Preporuka Vijeća Europe o mirenju/medijaciji u kaznenim predmetima“ te „Preporuka Odbora ministara Vijeća Europe državama članicama o pomoći žrtvama kriminaliteta“.

„Preporuka Vijeća Europe o mirenju/medijaciji u kaznenim predmetima“ iz 1999. godine nabroja opće principe primjene medijacije u kaznenim predmetima. Oni obuhvaćaju dobrovoljnost stranaka i mogućnost povlačenja pristanka na sudjelovanje u bilo kojem trenutku tijekom medijacije, zatim povjerljivost, dostupnost svima u svim fazama kaznenopravnog postupka te autonomnost službe za medijaciju u okviru kaznenopravnog sustava. Nadalje se opisuje potrebna zakonska osnova za provođenje medijacije u kaznenim predmetima kao i za obuku medijatora.

„Preporuka Odbora ministara Vijeća Europe državama članicama o pomoći žrtvama kriminaliteta“ iz 2006. godine sadrži točke koje se odnose na primjenu medijacije između žrtve i počinitelja kaznenog djela. Potiče se njena primjena, ali s naglaskom na tome da se vodi računa o prikladnosti slučaja i mogućnostima. Zatim se posebno izdvaja interes žrtve kao posebni aspekt u medijaciji o kojem se mora voditi računa, odnosno, moraju se u obzir uzeti i dobitci, ali i mogući rizici koje proces medijacije može imati na žrtvu. Također se naglašava važnost usvajanja i primjene jasnih standarda za zaštitu interesa žrtve. Ti standardi obuhvaćaju mogućnost davanja slobodnog pristanka za sudjelovanje u procesu medijacije, povjerljivost,

mogućnost nezavisnog sudjelovanja, mogućnost odustajanja od procesa tijekom postupka medijacije i kompetentni medijatori.

Osim ovih dokumenata, 2001. godine je usvojena i „Okvirna odluka Vijeća Europe o položaju žrtava u kaznenom postupku“ koja propisuje kako će svaka članica poticati nagodbu u kaznenim predmetima za koje smatra da bi nagodba bila primjerena.

Međutim, jedan od najvažnijih dokumenata je donesen 2012 godine. S donošenjem „Direktive 2012/29/EU Europskog parlamenta i Vijeća Europe o uspostavi minimalnih standarda za prava, potporu i zaštitu žrtava kaznenih djela“, Vijeće Europe je uložilo značajne resurse u pripremu zemalja članica za implementaciju restorativne pravde. Osim toga, Direktiva sama nalaže da žrtve trebaju imati veću ulogu u kaznenopravnom procesu (Gavrielides, 2016).

Ciljevi ove Direktive su da se osigura da žrtve kaznenih djela dobiju odgovarajuće informacije, potporu i zaštitu te da im bude omogućeno sudjelovanje u kaznenim postupcima. Također da se prema žrtvama postupa s poštovanjem, na osjećajan, primjeren, stručan i nediskriminirajući način u svim kontaktima sa službama za potporu žrtvama, službama za popravlanje štete ili nadležnim tijelom koji postupaju u okviru kaznenog postupka.

Direktiva definira postupak popravljivanja štete kao dobrovoljan postupak u kojem žrtva i počinitelj zajedno aktivno sudjeluju u rješavanju pitanja proizašlih iz kaznenog djela uz pomoć treće nepristrane osobe. Članak 12. detaljnije definira pravo na taj postupak. Navodi kako se on koristi samo ako je u interesu žrtve koja mora biti u potpunosti informirana o postupku. Također, počinitelj mora preuzeti odgovornost za temeljne činjenice predmeta, a do sporazuma se dolazi dobrovoljno.

Fokus je svih međunarodnih dokumenata vezanih uz restorativnu pravdu poticati njenu primjenu, ali i definirati na koji način se to mora činiti, odnosno standarde kvalitete. Veliki je naglasak stavljen upravo na interese žrtve, njezina prava, potrebe, a pogotovo na njezinu sigurnost, putem isticanja važnosti za informiranje žrtve i dobrovoljnosti. Naglašava se i potreba za obukom stručnjaka kako bi stekli specifične vještine i znanja (ali i vrijednosti) vezana uz žrtve, počinitelje kaznenih djela i općenito kaznenopravni sustav.

I za kraj, važno je samo napomenuti, već spomenuti dokument Vijeća Europe koji će krajem ove godine postati važeći (Recommendation CM/Rec (2018) XX of the Committee of Ministers to member States concerning restorative justice in criminal matters). Naime, riječ je o značajnijem novom iskoraku na području EU kada je riječ o restorativnoj pravdi.

4.2 TEMELJI ZA RESTORATIVNU PRAVDU U HRVATSKOJ LEGISLATIVI

U sklopu hrvatskih zakonskih odredbi, prepoznaje se nekoliko, nazovimo ih, restorativnih odredbi ili odredbi koje leže na nekim od temelja, načela ili principa restorativne pravde. Ukratko, u ovom će poglavlju biti navedeni zakoni i članci koji omogućavaju djelovanje sustava pravosuđa u restorativnom smjeru.

Restorativni elementi najviše se (ili najjasnije) ogledaju u maloljetničkom zakonodavstvu, tako da će najprije biti navedeni svi relevantni zakonski članci u području postupanja prema maloljetnicima. Zakon o sudovima za mladež (NN 84/11, 143/12, 148/13, 56/15) daje mogućnosti državnom odvjetniku kao i sucu za alternativna restorativna postupanja prema maloljetniku.

Tako u čl. 72. „Zakona o sudovima za mladež“ (NN 84/11, 143/12, 148/13, 56/15) državni odvjetnik maloljetniku odbačaj kaznene prijave može uvjetovati na jedan od načina popisanih u tom članku. Između ostalih, moguće obveze uključuju da se maloljetnik ispriča oštećenom, da prema vlastitim mogućnostima popravi štetu nanесenu kaznenim djelom te da se uključi u postupak posredovanja kroz izvansudsku nagodbu, o kojoj će biti nešto više rečeno kasnije u radu. Iako svaka od navedenih mjera ima elemente restorativne pravde, imajući u vidu ranije pojašnjenu konceptualnu teoriju, posredovanje kroz izvansudsku nagodbu najrestorativnija je od navedenih, a podrazumijeva jedan od modela restorativne pravde, odnosno, medijaciju između žrtve i počinitelja kaznenog djela. Osim navedenog, u zadnjoj točki čl. 72. navodi se da je moguće naložiti i neku drugu posebnu obvezu primjerenu za maloljetnika i djelo što otvara mogućnost provedbe i pilotiranja drugih modela restorativne pravde (osim medijacije između žrtve i počinitelja).

Osim toga, sud prema čl.10. st. 2 („Zakon o sudovima za mladež“, NN 84/11, 143/12, 148/13, 56/15) također može izreći jednu od posebnih obveza ako procijeni da je primjerenim nalogima ili zabranama potrebno utjecati na maloljetnika i njegovo ponašanje. Neke od tih obveza su i da se ispriča oštećenom te da prema vlastitim mogućnostima popravi štetu nanесenu kaznenim djelom što se također (iako to nažalost nije slučaj) može provoditi kao medijacija između počinitelja i žrtve. Uz to sudac može u skladu s istim člankom izreći i druge obveze primjerene s obzirom na počinjeno kazneno djelo, osobne i obiteljske prilike maloljetnika (definirano pod t. 16.). Kao i na razini državnog odvjetništva, ova odredba otvara mogućnost provedbe i pilotiranja drugih modela restorativne pravde (osim medijacije između žrtve i počinitelja).

Nadalje, prekršajni suci u odnosu na postupanje prema maloljetnicima imaju mogućnost određivanja jedne ili više odgojnih mjera posebnih obveza prema čl. 69. „Prekršajnog zakona“ (Narodne novine, 107/2007, 39/2013, 157/2013, 110/2015, 70/2017) pa tako st. 2 navodi (između ostalih) i posebne obveze isprike oštećenom i nadoknade štete nastale prekršajem koje izrečene zajedno, zapravo, podrazumijevaju provedbu medijacije između žrtve i počinitelja kaznenog djela. Niti ovo se tako ne provodi u praksi.

U zakonima koji se odnose na punoljetne počinitelje kaznenih i prekršajnih djela također se nalaze neke odredbe s restorativnim elementima.

„Zakon o kaznenom postupku“ u čl. 206.c (NN 152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14, 70/17) omogućava državnom odvjetniku da odbaci kaznenu prijavu za kaznena djela za koja je zapriječena kazna zatvora do 5 godina i progon po službenoj dužnosti ako osumnjičenik, odnosno okrivljenik, preuzme jednu od obveza, od kojih jednu možemo smatrati restorativnom. Ta obveza traži od počinitelja kaznenog djela da izvrši neku činidbu kako bi popravio ili nadoknadio štete prouzročene kaznenim djelom. I ovdje je riječ o restorativnoj mjeri koja se također, iz nepoznatih nam razloga, ne provodi kao medijacija između žrtve i počinitelja kaznenih djela.

„Kazneni zakon“ (u čl. 62 (NN 125/11, 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17) popisuje posebne obveze osuđenika koje može izreći sud uz zaštitni nadzor za vrijeme provjeravanja (čl. 60), uz uvjetnu osudu (čl. 56) i uz djelomičnu uvjetnu osudu (čl. 67). Jedna od mogućih obveza je i obveza popravljivanja štete počinjene kaznenim djelom. Opet je riječ o restorativnoj mjeri koja se ne provodi u skladu sa standardima kvalitete i međunarodnim preporukama kao medijacija između žrtve i počinitelja od strane posrednika, odnosno educiranih medijatora.

Ovu posebnu obvezu sadrži i „Prekršajni zakon“ (NN 107/07, 39/13, 157/13, 110/15, 70/17) koji u čl. 49. st. 1) t.1. omogućava sudu da uz uvjetnu osudu maloljetnoj ili punoljetnoj osobi izrekne i posebnu obvezu popravljivanja štete počinjene prekršajem, ali i u točki 9. „druge posebne obveze koje su primjerene s obzirom na počinjeni prekršaj“. U okviru obje navedene posebne obveze također je moguće provoditi medijaciju između žrtve i počinitelja ili neki drugi model restorativne pravde (posebno se ovo odnosi na točku 9).

Zakonska osnova u RH za provedbu restorativne pravde postoji na različitim razinama ili fazama kaznenog ili prekršajnog postupka. No činjenica je da se ona u skladu sa standardima kvalitete praktično provodi jedino u odnosu na maloljetne i mlađe punoljetne počinitelje kaznenih djela kao mjera diverzija u skladu s odlukom općinskog državnog odvjetništva za mladež i uvjetovanim oportunitetom po čl. 72. „Zakona o sudovima za mladež“ (NN 84/11,

143/12, 148/13, 56/15). Sve ostale mogućnosti koje zakonski stoje na raspolaganju ne koriste se, odnosno, pitanje je kako se provode u praksi i tko ih uopće provodi te s kojim kompetencijama i uspjehom.

Ukratko, u Hrvatskoj ne samo da već imamo restorativni model implementiran u zakonski sustav nego imamo i mogućnosti za širenje restorativnog pristupa. S druge strane, upitno je u kojoj mjeri se koriste i druge postojeće mogućnosti te kakva su obilježja sudske i državnoodvjetničke prakse po pitanjima tih odredbi.

4.3 SAŽETI PREGLED MODELA IZVANSUDSKE NAGODBE I NJEGOVE USPJEŠNOSTI

Izvansudska nagodba (odnosno medijacija između žrtve i počinitelja kaznenog djela) u Hrvatskoj postoji od 2003. godine, a preuzeta je uz modifikacije iz austrijskog modela koji je vrlo sličan njemačkom modelu nagodbe između žrtve i počinitelja. Navedena je kao jedna od mogućnosti postupanja prema maloljetnim počiniteljima kaznenih djela u „Zakonu o sudovima za mladež“ (čl. 72., NN 84/11, 143/12, 148/13, 56/15), a nalaže ju državni odvjetnik, uz pristanak oštećenika i maloljetnog ili mlađeg punoljetnog počinitelja.

Radi se o visokostrukturiranom procesu kojega provode educirani posrednici ili medijatori sa završenom edukacijom u trajanju od godine dana. Proces započinje kaznenom prijavom nakon koje državno odvjetništvo odlučuje na temelju niza zakonskih i stručnih kriterija (više o kriterijima u Pirnat-Dragičević i Schauperl, 2013, str. 37). Zatim slijedi prvi razgovor s oštećenom osobom pri čemu se provjerava njegova spremnost na sudjelovanje i sastajanje s osumnjičenikom. Nakon toga slijedi prvi razgovor s osumnjičenikom. U toj je fazi vrlo važno provjeriti u kojoj mjeri on preuzima odgovornost. Zatim se održava zajednički razgovor koji posreduje educirani medijator. Njegova zadaća je poticanje i čuvanje procesa, te poticanje aktivnost sudionika, uz suzdržanost od nuđenja svojih ideja i rješenja oko nadoknade štete. Zajednički razgovor se sastoji od početnog otvaranja i pozdravljanja, nakon toga informiranje o samom procesu, mogućnostima, načinu komunikacije i slično. Slijedi iznošenje vlastitih priča prilikom čega se traži zajednička definicija problema. Naposljetku se razgovor usmjerava na zajedničko traženje rješenja na temelju čega se piše sporazum koji potpisuju oštećena osoba, osumnjičenik i njegovi roditelji u slučaju da je osumnjičenik maloljetan (Koller-Trbović, 2013).

Oko 10% od ukupnog broja svih posebnih obveza naloženih po čl. 72. „Zakona o sudovima za mladež“ (NN 84/11, 143/12, 148/13, 56/15) kontinuirano kroz godine otpada na

izvansudsku nagodbu (Pirnat-Dragičević i Schauperl, 2013, „Izvješća Udruga za izvansudsku nagodbu“, 2015, 2016 i 2017). Kontinuirane evaluacije ovog procesa u RH potvrđuju uspješnost i kvalitetu provođenja izvansudske nagodbe. Tako su, primjerice, istraživanja ove posebne obveze pokazala kako se tijekom provedbe poštuju kriteriji nalaganja i načela restorativne pravde. Isto tako, pokazala su da većina maloljetnika počinitelja kaznenog djela preuzima odgovornost i pristaje na takav oblik razrješenja kaznenog djela te da se u više od 70% slučajeva uspješno završi proces izvansudske nagodbe (primjerice: Mirosavljević, Koller-Trbović, Lalić-Lukač, 2010; Modrić, 2016; Mirosavljević, 2015, Markulj, 2016; Kovačić, 2008).

U skladu sa zaključcima iz prethodnog poglavlja jasno je da bi se ovaj model, koji se za sada primjenjuje samo za maloljetnike i mlađe punoljetnike kao mjera diverzije, bez problema mogao primjenjivati i za druge populacije (odrasle, punoljetne počinitelje) za kaznena djela, ali i prekršaje, u skladu sa „Zakonom o kaznenim postupkom“, „Prekršajnim zakonom“, „Kaznenim zakonom“ i „Zakonom o sudovima za mladež“ (na razini suda).

5 PREGLED ISTRAŽIVANJA PERCEPCIJE STRUČNJAKA O RESTORATIVNOJ PRAVDI

S obzirom na važnost koncepta restorativne pravde kao i sve veće trendove njenog primjenjivanja diljem svijeta, ključno je da javnost (opća, ali i stručna), ali i potencijalni sudionici takvih procesa, budu upoznati s konceptom i senzibilizirani za njena načela, potencijale, mogućnosti primjene i domete te učinkovitost. S tim u vidu, istraživanja percepcije javnosti zasigurno su vrijedan izvor informacija i spoznaja temeljem kojih možemo donositi zaključke o tome koliko je javnost spremna za uvođenje restorativnih elemenata u kaznenopravne procese, ali i što valja poduzeti da javnost postane spremnija za takve implementacije. Neka od provedenih istraživanja pokazala su kako javnost donekle podupire restorativne koncepte i ima pozitivne stavove prema alternativnim mjerama (Roberts i Stalans, 2004; Doble i Green, 2000; Moore, 2012; Ćopić, Šaćiri i Radovanović, 2015). Imajući na umu rezultate, može se zaključiti kako postoje temelji u javnosti za implementaciju elemenata restorativne pravde, ali uz nužno podizanje svijesti i informiranosti o istoj.

S druge je strane pak stručna javnost, odnosno dio populacije koji je politički, na razini donošenja odluka, profesionalno i stručno povezan s društvenom reakcijom na kriminalitet, važan, jer unutar te populacije nalazimo ljude koji bi trebali mjere restorativne pravde predlagati, odobravati, provoditi, što znači da mogu i zapriječiti put njihovoj implementaciji. Izuzetno je važna njihova informiranost i shvaćanje restorativne pravde te njenih premisa i principa. Ako stručnjaci koji bi imali utjecaja i uloge u restorativnim procesima nisu motivirani za takve aktivnosti, bilo kakvi pokušaji implementacije bili bi uzaludni. Međutim, vrlo je važno prepoznati i s čime se točno u kontekstu restorativne pravde ne slažu, te razloge zbog kojih je to tako. U skladu s tim, provode se i istraživanja koja ispituju percepciju raznih stručnjaka o restorativnoj pravdi. Slijedi kratak pregled takvih istraživanja, njihove metodologije i rezultata.

Istraživanja sudačkih stavova o participaciji žrtve u kaznenopravnom procesu, provedeno u SAD-u provedeno 1997 i 1998. godine

1997. u SAD-u je provedeno kvantitativno istraživanje na uzorku od 200 sudaca za maloljetnike čije su podatke Bazemore i Leip (2000) dopunili i pojasnili podacima iz kasnijeg kvalitativnog istraživanja provedenog 1998. godine na uzorku od 20 sudaca za maloljetnike, te će i u ovom pregledu biti prikazani rezultati oba istraživanja na temelju analize autora iz 2000.

godine. Cilj kvantitativnog istraživanja bio je istražiti stavove sudaca prema uključenosti žrtve u kaznenopravnom procesu na sudovima za mlade i ujedno moguće efekte koje su na njihove stavove imali socijalizacijski utjecaji, utjecaji organizacijske sredine te utjecaji profesionalne ideologije. Instrument je sadržavao 26 čestica, a odgovori su se bilježili na Likertovoj skali sa 7 stupnja.

Rezultati nisu pokazali jednoznačno slaganje sudaca oko uloge koju bi žrtva trebala imati u procesu. Međutim, najskloniji su žrtvinom doprinosu, sankcioniranju i dispozicijskim odlukama te njenom doprinosu odlukama o mjerama diverzije. Najviše se protive žrtvinom sudjelovanju u programima rehabilitacije i tretmana počinitelja kaznenog djela te njenom doprinosu u odlukama o puštanju iz pritvora. Fokus grupe su pokazale kako, vezano uz sudjelovanje žrtve u procesu, suci izražavaju najviše zabrinutosti vezano uz moguću vlastitu pristranost tijekom donošenja odluka na sudu. Odnosno, smatraju da bi veće uključivanje žrtve utjecalo na njihovu neutralnost. Kao drugu zabrinutost navode moguće skretanje pažnje s maloljetnog počinitelja kao primarne stranke. Spominjali su i moguće negativne utjecaje koje žrtva u procesu može imati vezane uz njeno ponašanje na sudu, primjerice: ne dolazi na dogovorene sastanke, pretjerano je emotivna na sudu i slično. Kao što i autori navode, riječ je o prilično stereotipnom viđenju žrtve od strane sudaca. Neki su suci pak preispitali koliko je uopće žrtvin doprinos značajan i učinkovit. S druge strane, neki su žrtvinu ulogu smatrali ključnom i značajnom. Nadalje, većina sudaca se načelno izrazila na način za koji autori smatraju da je pozitivan za promicanje restorativne pravde, ali također upozoravaju kako je moguće riječ o politički korektnim odgovorima. Što se tiče restorativnih alternativa (suda), suci koji su bili upoznati barem s medijacijom između žrtve i počinitelja, izražavali su snažnu podršku takvim mjerama. Međutim, drugi su dovodili u pitanje koliko su za žrtvu i počinitelja takve alternative uopće vrijedne. Također, izrazili su brigu oko dodjeljivanja veće diskrecije neprofesionalnim članovima zajednice u donošenju odluka. Autori napominju kako su neki komentari sudaca odražavali zapravo mnogo nerazumijevanja i dezinformiranost.

Istraživanje stavova javnosti i državnih odvjetnika o restorativnoj pravdi u Mađarskoj (Kerezsi, 2006)

Istraživanje se provelo na uzorku opće populacije koji je činio 1200 ispitanika te 512 državnih odvjetnika. U ovom pregledu istraživanja fokus će biti na rezultatima državnih odvjetnika, ali s osvrtnjem na opću populaciju u svrhe uspoređivanja.

Instrument se sastojao od dva dijela. Prvi dio su činili demografski podaci, teritorijalne karakteristike, političke preferencije, prakticiranje religije te konzervativni nasuprot liberalnim stavovima. Drugi dio instrumenta se sastojao od seta pitanja podijeljenog u pet kategorija. Prva

je kategorija ispitivala stavove povezane s prosocijalnim ponašanjem (s poštivanjem zakona) i to specifičnije; zašto većina ljudi poštuje zakon, koje institucije imaju najveću ulogu u jačanju poštivanja zakona i koji uvjeti pogoduju nepoštivanju zakona. Drugi set pitanja se odnosio na stavove vezane uz opće povjerenje u ljude; faktore uspjeha, neprivilegirane društvene skupine i diskriminiranje nekih društvenih skupina. Sljedeći set pitanja je ispitivao koji su elementi ispitanicima najvažniji kada je riječ o sigurnosti i koje su uloge kaznenopravnog sustava. Četvrti set pitanja je ispitivao znanje o stvarnom trenutnom stanju kriminaliteta. Posljednji set pitanja je ispitivao stavove o kaznenopravnim posljedicama. Točnije, što znaju o trenutnoj praksi zatvaranja počinitelja kaznenih djela, koje sankcije smatraju najozbiljnijima i drugo.

Ukupan rezultat je pokazao da ispitanici najveću važnost daju upravo strahu kao razlogu za prosocijalno ponašanje, odnosno za poštivanje zakona, a kao najvažnije faktore koji imaju ulogu u tome da ljudi poštuju zakone su izdvojili obitelj. Vezano uz kaznenopravni sustav i njegove uloge, većina ukupnog uzorka se slaže da bi trebao biti u interesu žrtve i teže kompromisu između žrtve i počinitelja. Isto tako, gotovo svi državni odvjetnici (93%) se slažu da treba poticati restoraciju. Opća populacija se nešto manje slaže s tim, ali se i dalje velika većina slaže. Također, dvije trećine se slažu da suradnja u većoj mjeri doprinosi većoj vjerojatnosti za reparaciju nego sila. Međutim, državni odvjetnici se ne slažu da zajednici treba dati ulogu u sankcioniranju počinitelja kaznenih djela, dok se polovica uzorka opće populacije s time slaže. Državni odvjetnici se ne slažu niti s tim da je glavna dužnost kaznenopravnog sustava nadoknada štete žrtvi, dok se 70% uzorka opće populacije s time slaže. Isto tako, državni odvjetnici se ne slažu s tim da je kažnjavanje jedina odgovornost kaznenopravnog sustava, za razliku od uzorka opće populacije koji je velikim dijelom smatrao da je kažnjavanje počinitelja kaznenih djela jedina odgovornost kaznenopravnog sustava.

Osim toga, državni odvjetnici pokazuju manjak informiranosti o kriminalitetu i praksi sankcioniranja u državi. Naime, 58% ih smatra da se nacionalni kriminalitet povećao u zadnje dvije godine te da je praksa sankcioniranja kriminaliteta preblaga. Nacionalni kriminalitet Mađarske, zapravo, prema autorici, pada. Osim toga, 56% uzorka državnih odvjetnika pokazuje značajnu povezanost između sudske prakse i razvoja kriminala što je tek nešto manje nego što se nalazi u uzorku opće populacije. U skladu s time, oni koji misle da se stopa kriminaliteta povećala i da se smanjila stopa zatvaranja, misle i da je kažnjavanje preblago. Od posljedica koje smatraju najznačajnijima u kaznenopravnom sustavu, moralne posljedice smatraju neučinkovitima. Pri tome kao najmanje neugodne posljedice procjenjuju suočavanje počinitelja s kaznenim djelom, nastalom štetom i nadoknadom iste.

Autorica zaključuje kako ovaj uzorak državnih odvjetnika pozitivno procjenjuje neke elemente restorativne pravde, ali i da je prisutno mnogo nesigurnosti i nerazumijevanja iste.

Istraživanje stavova opće i stručne javnosti o izricanju i provođenju alternativnih mjera u Bosni i Hercegovini (Budimlić, Datzler, Muratbegović, Maljević, Puharić, Bojanić, Mujanović i Guso, 2010)

U istraživanju su sudjelovali građani, učenici, socijalni radnici i zaposlenici nevladinog sektora. Ispitani su o stavovima vezanima uz razmjere maloljetničke delinkvencije Likertovom skalom te o stavovima o tome koje su potrebe uključenih stranaka i koje su njihove odgovornosti (žrtve, počinitelja i zajednice).

Rezultati ukupnog uzorka govore da većina smatra kako su neovlašteno kopiranje sadržaja s ili putem kompjuterskog uređaja i vandalsko ponašanje najučestaliji oblici delinkventnog ponašanja maloljetnika. Slijede ih imovinski delikti i grupne tuče na javnim mjestima. Ako se usporede uzorci građana i učenika sa stručnjacima, rezultati ostaju isti ili slični.

Ispitujući stavove, ispitanici su odgovarali koliko se slažu s predloženim izjavama da oštećeni/žrtva kaznenog djela ima potrebu da: čuje od maloljetnika zašto je odabrao baš nju da je povrijedi ili da ošteti njenu imovinu; objasni maloljetniku kako je kazneno djelo koje je učinio djelovalo na nju (žrtvu); traži od maloljetnika da se ispriča; traži od maloljetnika da nadoknadi prouzročenu štetu; traži da maloljetnik bude kažnjen; dobije podršku od lokalne zajednice; se država pobrine za maloljetnika (nađe mu zaposlenje, smjesti ga u drugu obitelj i sl.); se osveti maloljetniku; čuje da ona (žrtva) nije kriva za to što se desilo (počinjenje kaznenog djela). Rezultati su pokazali kako javnost i stručnjaci imaju slične stavove. U slučaju gdje nema konkretne žrtve i dalje prevladavaju kažnjavajući stavovi, odnosno, smatraju da je formalno kažnjavanje najprikladnija reakcija. Nadoknada štete i podrška lokalne zajednice bile su sljedeće najviše ocijenjene kao prikladne reakcije. Stručnjaci su visoko ocijenili i da se država treba pobrinuti za maloljetnika.

Na isti način su ispitane potrebe i odgovornosti za samog maloljetnika koji je počinio kazneno djelo. Navedene su bile potrebe i odgovornosti da: sagleda posljedice kaznenog djela koje je počinio; se ispriča oštećenom/žrtvi; objasni zašto je počinio kazneno djelo; nadoknadi štetu koju je prouzročio; ga oštećeni/žrtva i drugi (zajednica ili sud) tretiraju s poštovanjem; izbjegne kažnjavanje; iskaže iskreno kajanje. Ukupni su rezultati pokazali da su se ispitanici najviše opredijelili za to da se maloljetnika suoči s posljedicama počinjenog kaznenog djela, zatim da objasni zašto je počinio to kazneno djelo i da se ispriča žrtvi (osim građana koji su

prednost dali nadoknadi žrtvi). Između stručnjaka je postojala razlika u tome da je objašnjenje razloga počinjenja kaznenog djela bilo važnije zaposlenicima nevladinog sektora nego socijalnim radnicima.

Nadalje, ispitanici su na isti način odgovarali na izjave vezane uz potrebe i odgovornosti zajednice. Ponuđene izjave bile su da: se ponovo uspostavi sigurnost u zajednici koja je narušena počinjenjem kaznenog djela; pruži podršku oštećenom/žrtvi kaznenog djela; aktivno doprinese da maloljetnik bude prihvaćen u društvenoj zajednici bez obzira na to što je počinio kazneno djelo; razvijanjem programa za maloljetnike aktivno sudjeluje u prevenciji kriminaliteta maloljetnika; doprinese da maloljetnik i oštećeni/žrtva kaznenog djela dođu do obostrano prihvatljivog rješenja za počinjeno kazneno djelo; pruži podršku maloljetniku; kazni maloljetnika.

Svi ispitanici su složni oko najvažnije potrebe, a prema ovom uzorku to je sigurnost zajednice. Sljedeću su kao važnu potrebu izdvojili potrebu da se razvijaju programi za prevenciju kriminaliteta. Među stručnjacima je uočena razlika da su zaposlenici nevladinog sektora spremniji kazniti počinitelja i pružiti podršku žrtvi, s ciljem ponovnog uspostavljanja reda u zajednici, ali razlike nisu velike.

Ispitanici su zatim bili ispitani o adekvatnim načinima reagiranja na kriminalitet maloljetnika i prihvatljivosti alternativnih mjera. Rezultati su pokazali kako je kompenzacija ili nadoknada štete (moralna i materijalna) kod težih oblika delinkvencije bila zastupljenija od ukazivanja na štetnost ponašanja i rehabilitacije maloljetnika. Za nasilna kaznena djela svaki treći ispitanik je odgovorio kako alternativne mjere nisu adekvatan odgovor. Za kazneno djelo sitne krađe, s druge strane, smatraju da je dovoljno samo ispričati se i obećati da počinitelj više neće to ponovo počinuti. U slučaju vandalskog ponašanja, prihvatljivim smatraju ispriku od strane počinitelja i vraćanje stvari u prijašnje stanje. Za kazneno djelo razbojništva najprihvatljivijom alternativnom mjerom smatraju nadoknadu štete uz ispriku. Za kraj, u slučaju neovlaštenog kopiranja sadržaja s kompjuterskog uređaja kao najprikladniju alternativnu mjeru smatraju ispriku i neki oblik nadoknade štete. U svim slučajevima kaznenih djela ispitanici su bili više kažnjavajuće orijentirani ako je bila riječ o povratničkom delinkventnom ponašanju.

Istraživanje stavova stručnjaka o mogućnostima i primjeni restorativne pravde kao mogućeg odgovora na kriminalitet u Srbiji (Ćopić, 2010)

Uzorak istraživanja su činila 53 sudionika i to iz sudova, državnih odvjetništava i policije. Instrument je činila anketa sastavljena od četiri otvorena pitanja.

Većina sudionika smatra kako je restorativna pravda pozitivna i prihvatljiva. Autorica je u istraživanju uočila tri skupine argumenata koji idu u prilog restorativnoj pravdi. Kao najvažnijeg ističe nedovoljnu efikasnost trenutnog represivnog sustava kojim se reagira na kriminalitet. Sljedeći argument obuhvaća važnost položaja žrtve, odnosno njenog unaprjeđenja. Naime, sudionici smatraju kako su žrtve zanemarene i nedovoljno zaštićene, te da je potrebno proširiti njihova prava u kaznenopravnom procesu. Treći argument vezan je uz rasterećenje pravosudnih tijela i potencijalno veću učinkovitost kaznenopravnog procesa u slučaju primjenjivanja restorativnih mehanizama. Kao prepreke sudionici navode nedostatak resursa i uvjeta u zemlji za primjenjivanje restorativnih rješenja. Ipak, većina smatra kako je moguće provoditi takva rješenja uz ispunjavanje nekoliko preduvjeta. Navedeni preduvjeti su obuhvaćali podizanje svijesti javnosti o restorativnoj pravdi, promjena svijesti stranaka u kaznenopravnom procesu prema restorativnoj pravdi, osiguravanje potrebnih novčanih sredstava, dobra pripremljenost i aktivno sudjelovanje lokalne zajednice te volja i suradnja pravosudnih tijela i drugih institucija međusobno. Kao adekvatne slučajeve za primjenjivanje restorativne pravde uglavnom navode lakša kaznena djela, pri tom misleći na ona kaznena djela za koje je zapriječena novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine te slučajevi u kojima se može postići dogovor među strankama. Kao najpogodnije stranke smatraju maloljetne počinitelje i počinitelje koji su prvi puta počinili kazneno djelo. Međutim, ne isključuju mogućnost primjene restorativne pravde i u slučajevima s punoljetnim počiniteljima. Također smatraju kako su posebno pogodni slučajevi u kojima su i žrtva i počinitelj maloljetnik te u kojima stranke dolaze iz istih društvenih krugova. Pri tome kao pogodne neki posebno ističu slučajeve obiteljskog nasilja.

Autorica zaključuje kako sudionici nisu dovoljno informirani o konceptu restorativne pravde i kako je to razlog zbog kojeg primjenu restorativne pravde još uvijek vide ograničeno. Međutim, objašnjava i kako je to normalan i očekivan put razvoja restorativnih mehanizama u kaznenopravnom sustavu te kako treba raditi na dizanju svijesti i kontinuiranoj evaluaciji postojećih restorativnih rješenja.

Istraživanje stavova o žrtvinoj uključenosti i ulozi u kaznenopravnom procesu provedeno u New Yorku 2007. godine (Englebrecht, 2011)

Uzorak ispitanika su činile dvije grupe. Prvu grupu su činili pravosudni stručnjaci i djelatnici službi za podršku žrtvama, a drugu grupu činili su članovi obitelji žrtava ubojstva. U ovom pregledu fokus će biti na prvoj grupi ispitanika, ali će za svrhe usporedbe biti spomenuta i druga grupa ispitanika. Cilj istraživanja bio je dobiti dublji uvid u način na koji ispitanici vide žrtvinu ulogu i sudjelovanje u kaznenopravnom procesu. Istraživanje je bilo kvalitativno, a provelo se polustrukturiranim intervjuima. Ukupno je intervjuirano 44 pravosudnih stručnjaka.

Rezultati su pokazali da se većina svih sudionika slaže s time da bi žrtva trebala imati ulogu u kaznenom procesu, ali se pravosudni stručnjaci nisu potpuno slagali oko prirode i svrhe žrtvinog sudjelovanja u procesu. Najveća razlika je zapažena između državnih odvjetnika i djelatnika službi za podršku žrtvama. Državni odvjetnici naglašavali su potrebu za ograničavanjem žrtvine uloge, dok su djelatnici službi za podršku žrtvama zagovarali njezinu naglašeniju ulogu i više prava. Nadalje, državni odvjetnici izražavali su nevoljkost u prepuštanju previše kontrole žrtvi i naveli kako njezino sudjelovanje može biti zahtjevno ako se ne slaže s postupcima državnog odvjetnika ili ako ima nerealna očekivanja. U skladu s time, kada se u predmetu nisu slagali sa žrtvom nastojali su je nagovoriti na svoj prijedlog, odnosno, navode kako su pokušali uvjeriti žrtvu u koristi koje sa sobom nosi perspektiva državnog odvjetnika za razliku od žrtvine perspektive vezano uz sam kaznenopravni proces. Kada je riječ o donošenju odluke, većina pravosudnih stručnjaka se također izjasnila da ne bi htjeli dati previše kontrole žrtvi. Navodili su kako oni predstavljaju ne samo državu već i samu žrtvu, a jedan od sudaca je u skladu s time pretpostavio da su državni odvjetnici ti koji govore u najboljem interesu žrtve. Također su se često oslanjali na djelatnike službi za podršku žrtvama u pregovorima, dok je druga grupa ispitanika (članovi obitelji žrtava) izrazila frustraciju jer su smatrali da nisu dovoljno značajno sudjelovali u kaznenopravnom procesu. Djelatnici službi za podršku žrtvama također su zagovarali veću žrtvinu ulogu u procesu donošenja odluke. Osim toga, rezultati su pokazali da djelatnici službi za podršku žrtvama smatraju kako su žrtve često isključene iz kaznenopravnog procesa i kako bi u njemu trebale imati značajniju ulogu.

Iako su i pravosudni stručnjaci izražavali važnost uloge žrtve u kaznenopravnom procesu, nisu bili sigurni kako bi ta uloga točno trebala izgledati. Razlikovali su dvije njezine uloge. Jedna je ta da joj se pruži prilika da se izrazi, a druga je ta da joj se da kontrola i utjecaj u procesu donošenja odluke. Pravosudni stručnjaci su izražavali brigu oko potencijalnog osvetničkih osjećaja žrtve i kako bi to negativno utjecalo na sam kaznenopravni proces. Neki ispitanici su se čak izjasnili vrlo negativno u odnosu na restorativnu pravdu, gdje je jedan od

sudaca naveo kako bi sastajanje žrtve i počinitelja bilo neprimjereno. Oni koji su smatrali da bi žrtvu trebalo više uključiti u kaznenopravni proces su se isto tako izjasnili kako trenutni sustav nije formiran za tako nešto.

Istraživanje stavova studenata društvenih i bihevioralnih znanosti o restorativnoj pravdi provedeno u Jamajci (Taylor, Fondacaro i Chauhan, 2012)

U istraživanju je sudjelovalo 156 studenata, većinom ženskog spola, između 18 i 54 godina, a u konačnoj analizi je bilo oko 69% ispitanih. Instrument se sastojao od devet scenarija kaznenog djela za koje su sudionici trebali na Likertovoj skali odrediti ozbiljnost opisanog djela i koliko su pogodne određene kaznenopravne reakcije za to djelo, također pomoću Likertove skale. Moguće kaznenopravne reakcije su bile: 1) isključivo restorativna pravda, 2) isključivo zatvorska kazna, 3) kombinacija dva modela odnosno uključivanje medijacije između počinitelja i žrtve u sudski postupak i sankcioniranje.

Suprotno očekivanjima autora, većina sudionika je izrazila svjesnost o postojanju restorativne pravde. Nadalje, najpogodnijim za većinu djela, sudionici smatraju kombinaciju dva modela. Najmanje pogodnim kao isključiv odgovor na kazneno djelo, smatraju restorativnu pravdu. Međutim, najpogodniju ju smatraju u slučajevima prijetnje ili napada na drugu osobu, dok isključivo zatvorske kazne smatraju pogodnijima za tjelesno zlostavljanje i krađe.

Istraživanje stavova državnih odvjetnika i sudaca o medijaciji između žrtve i počinitelja kaznenog djela u Rumunjskoj (Păroşanu, Balica i Bălan, 2013)

1520 upitnika ispunili su državni odvjetnici, uzorak je bio podjednak po spolu, dob se većinom kretala između 30 i 40 godina, a dominantan broj godina radnog staža je 10 do 20 godina.

Rezultati su pokazali kako velika većina (91%) nije sudjelovala ni u kakvim događanjima vezanima uz promoviranje medijacije. Također, veliki broj državnih odvjetnika (3%) uopće nije upoznat s obližnjim organizacijama koje pružaju medijaciju. Međutim, većina ih smatra kako je ona ipak korisna ili vrlo korisna (73%). Tek 5.4% smatra kako medijacija uopće nije korisna.

Rezultati su također pokazali kako se broj informiranja stranaka o mogućnosti i prednostima medijacije povećao za tri puta od kada je usvojen zakon prema kojem nadležni organi (a u to spadaju i državni odvjetnici) to moraju činiti. Unatoč tome, brojka informiranja stranaka i dalje je relativno mala prema ispitanom uzorku (19% nakon stupanja zakona na snagu).

Zanimljivo je to što su razlozi neupućivanja stranaka u medijaciju jednaki i prije i poslije stupanja na snagu zakona koji ih obvezuje na informiranje stranaka o medijaciji. Odnosno i nakon donošenja tog zakona i dalje izjavljuju kako ih zakon ne obvezuje na informiranje o medijaciji i tu obvezu prenose na druga tijela (na policiju). U skladu sa spomenutom većinom koja nije prisustvovala ni u kakvim događanjima vezanima uz medijaciju, spominju manjak informiranosti o učinkovitosti, smatraju ju presloženom i preskupom te nemaju dovoljno kontakta sa stvarnim ustanovama koje provode medijaciju. Također preferiraju dogovor između žrtve i počinitelja bez prisustvovanja treće, neutralne strane, prije medijacije, što upućuje na nerazumijevanje procesa i svrhe medijacije. Od ostalih razloga navode manjak povjerenja javnosti u medijaciju i nedovoljno stvarnog kontakta sa strankama (izjavljuju kako se često samo bave slučajevima „na papiru“). Još jedan od navedenih razloga je i taj kako slučajevi koje su imali nisu bili pogodni za medijaciju. S druge strane, tek polovica ispitanika je odgovorila kako su dobro upoznati ili donekle upoznati s vrstama počinitelja kaznenih djela koji se mogu uputiti u medijaciju.

Nadalje, ispitanici su bili upitani o tome koliko su bili uspješni u tome da upute stranke u proces medijacije, a rezultati su pokazali kako je više od polovice državnih odvjetnika (52%) izjavilo kako su svi koje su informirali o medijaciji, istu odbili. Pritom su izdvojene određene prepreke na koje su naišli i zbog koji nisu bili uspješni. Kao glavni razlog ističu kako stranke nemaju povjerenja u medijaciju i kako žrtve žele da počinitelj prođe kaznenopravni proces u kojem ga se tretira kao odgovornog za kazneno djelo.

Što se tiče vrsta kaznenih djela koje državni odvjetnici smatraju prikladnima za upućivanje u proces medijacije, rezultati su pokazali sljedeće: Imovinske prijestupe smatraju najprikladnijima, prvenstveno kazneno djelo krađe, nakon toga slijede nasilna kaznena djela, najviše tjelesna ozljeda i kategorija kaznenih djela protiv osobne slobode, u kojoj su kao najprikladnije kazneno djelo za upućivanje u medijaciju smatrali provalu. Najmanje prikladnim smatraju kaznena djela protiv spolne slobode, ona koja se odnose na radno mjesto i financije. Općenito, dvije trećine uzorka smatra medijaciju prikladnu za kaznena djela s niskim stupnjem ugroze društva. Tek ih približno 8% smatra da je medijacija prikladna za sve prijestupe, bez obzira na stupanj ugroze koju predstavljaju društvu.

Uzorak sudaca činio je 261 sudac iz 16 različitih sudova u Rumunjskoj. Najviše je bilo sutkinja između 31 i 50 godina s radnim stažem uglavnom između 10 i 20 godina ili do 10 godina.

Velika većina (80%) se izjasnila kako nisu sudjelovali ni na kakvom događaju koji je promovirao medijaciju. Također, tek 8% ih je upoznato s međunarodnim dokumentima koji reguliraju medijaciju u kaznenom postupku.

Unatoč tome, više od 70% ih medijaciju smatra „korisnom“ ili „vrlo korisnom“. Više od polovice ispitanika je bila informirana o uređima za medijaciju, tek vrlo mali broj ih je znao za civilne i nevladine organizacije koje provode medijaciju (3.6%). U ovom uzorku se također uzimalo u obzir vrijeme prije i poslije donošenja gore spomenutog zakona. Prije njegovog donošenja tek je 8% sudaca upućivalo stranke u medijaciju, a kao razloge neupućivanja su navodili neprikladnost slučajeva, odbijanje sudjelovanja neke od stranaka, manjak zakonskog okvira za provođenje medijacije i nedostatak medijatora u okolici. Nakon donošenja zakona, broj upućivanja se prema samoiskazima uvećao za četiri puta. Odnosno nakon njegovog donošenja, 33% sudaca je uputilo stranke u medijaciju. U ovom slučaju razlozi neupućivanja bili su slični kao i prije donošenja zakona. Nadalje, trećina je sudaca odgovorila u kojem omjeru su stranke pristale na medijaciju i velika većina (74%) sudaca se izjasnila da niti jedna od informiranih stranaka nije pristala na medijaciju, tek ih je oko 25% odgovorilo da su samo neke stranke prihvatile medijaciju. Kao razloge zbog kojih stranke nisu pristajale na medijaciju navodili su kako stranke imaju manjak povjerenja u medijaciju, smatraju da je to gubitak vremena, već su platile odvjetnika i ne znaju koje su aktivnosti medijatora.

Nadalje, kada su upitani o organizaciji same medijacije, oko 67% ih je odgovorilo da bi se medijacija trebala provoditi u uredu medijatora, skoro 19% ih je prikladnom smatralo sudnicu ili prostore državnog odvjetnika te civilne organizacije za medijaciju i oko 12% ih je prikladnim smatralo druge državne institucije. Najmanje su se opredijelili za nevladine organizacije (10%).

Vezano uz same slučajeve koje mogu uputiti u medijaciju, većina se izjasnila kako su informirani o tome koje slučajeve mogu upućivati (dvije petine ispitanika su se izjasnile kao dobro informirane i još dvije petine kao donekle informirane). Zatim, samo 7% ispitanika je reklo kako su dobro informirani o načinima na koji se može postići medijacija u lokalnoj zajednici, dok je njih 28% donekle informirano. Za informiranost o medijaciji na nacionalnoj razini su se slično izjašnjavali, s nešto većim udjelom donekle informiranih, a manjim udjelom dobro informiranih.

Na pitanje vide li medijaciju korisnom i za druga kaznena djela osim onih za koja je predviđena, većina (54%) ih je odgovorilo da ju ne vide korisnom, dok 25.5% smatra da bi mogla biti korisna i za druga kaznena djela. Najviše ispitanika je smatralo da je medijacija pogodna za kaznena djela protiv imovine, zatim znatno manje ih je smatralo pogodnom za

kaznena djela protiv života i tijela. Općenito, smatrali su da je najprikladnija za djela koji su prouzročila manju štetu i djela gdje je oštećena privatna osoba (za razliku od pravne) te za djela za koja je zapriječena kazna zatvora do pet godina. Ipak, neki su smatrali i da bi medijacija bila prikladna za sva kaznena djela.

Ako se kaznena djela gledaju po stupnju društvenog rizika, istraživanje je pokazalo povezanost između godina iskustva i slaganja s korištenjem medijacije u rizičnijim slučajevima. Odnosno, što ispitanici imaju više godina radnog iskustva, to se više slažu s time da bi medijacija bila korisna za sve slučajeve bez obzira na rizičnost. Nadalje, dvije trećine ispitanika smatra da je medijacija korisna bez obzira na dob stranaka, a tek 8% ju smatra korisnom samo u slučajevima maloljetničke delinkvencije.

Zanimljivo je, a i autori to ističu u svom radu, da što informiranost ispitanika o medijaciji raste tako raste i njihovo opće prihvaćanje medijacije i u odnosu na različitu dob stranaka i u odnosu na ozbiljnost kaznenog djela te raznovrsnost djela.

Istraživanje dostupnosti restorativne pravde u zemljama Europe (Laxminarayan i Wolthuis, 2015)

Istraživanje je provedeno u sklopu projekta „Accessibility and Initiation of Restorative Justice“ u kojem je sudjelovalo 17 zemalja, među kojima je bila i Republika Hrvatska. Fokus istraživanja je bio dostupnost i inicijacija restorativne pravde u zemljama Europske Unije. Uzorak su činili stručni djelatnici koji upućuju u restorativne procese organizacije restorativne pravde i stručnjaci koji rade u organizacijama za provođenje restorativne pravde, a instrument je činio upitnik sa zatvorenim i otvorenim pitanjima.

Ukupni rezultati su, između ostalog, pokazali sljedeće: 13% ispitanika je spomenulo kulturu svoje zemlje kao prepreku za omogućavanje restorativne pravde, naglašavajući pretežno retributivnu prirodu svojih kaznenih sustava. Mnogi su izrazili potrebu za edukacijom i podizanjem svijesti o dobitcima restorativne pravde među stručnjacima koji imaju kažnjavajuće stavove. Kada su ispitanici opisivali vlastite stavove o restorativnoj pravdi, podržavali su ju i bili naklonjeni restorativnoj pravdi.

Ispitanici koji su u svojim zemljama na položajima gdje mogu upućivati slučajeve u restorativne procese, izjašnjavali su se kako su upravo oni najbolje tijelo/stručnjak za upućivanje, uključujući stručnu suradnicu iz državnog odvjetništva u Hrvatskoj i policijskog službenika iz Irske, dok je odvjetnik iz Nizozemske ipak prednost dao nepristranim, neovisnim osobama i organizacijama kao najboljima za upućivanje u restorativni proces. Razlozi zbog kojih su smatrali da su upravo oni najpogodniji za upućivanje slučajeva u restorativni proces

bili su ti, da usko surađuju s organizacijama restorativne pravde, objektivni su i upoznati s procedurom. Od ostalih tijela i organizacija koje su neki (manji dio) ispitanika spomenuli kao moguće ustanove/osobe koje upućuju u proces restorativne pravde, spomenule su se škole, odvjetnici, psihijatri, psiholozi, liječnici, organizacije za počinitelje kaznenih djela, socijalni radnici, zatvori...

Ispitanici su također izrazili visoko povjerenje u restorativnu pravdu općenito, ali spominjali su kako bi medijatori trebali biti više informirani i educirani o zakonu, kaznenom procesu i nekim specifičnim slučajevima (kao što su vrlo teška kaznena djela). Kao jednu od većih prepreka za dostupnost i upućivanje slučajeva u proces restorativne pravde navodili su svijest, odnosno znanje o samom procesu (od njegovih karakteristika do koristi ili dobiti za sve sudionike od procesa). Navodili su kako cijeli niz stručnjaka zaposlenih u kaznenopravnom sustavu (odvjetnici, suci, državni odvjetnici, zatvorsko osoblje, policijski službenici) nema dovoljno znanja o restorativnoj pravdi.

Istraživanje stavova stručnjaka o alternativnim sankcijama i mjerama restorativne pravde u Srbiji (Čopić i Šaćiri, 2015)

Istraživanje je provedeno na širem uzorku stručnjaka, točnije onih zaposlenih na sudovima, državnim odvjetništvima, odvjetničkim komorama, centrima za socijalni rad, policijskim upravama, upravama za izvršavanje kaznenih sankcija, kazneno popravnim zavodima, strukovnim udruženjima i organizacijama civilnog društva te kod pučkog pravobranitelja. Istraživali su se stavovi stručnjaka o restorativnoj pravdi i alternativnim sankcijama. Ispunjeno je 75 upitnika koji su sudionicima slani elektronskim putem. Upitnik se sastojao od pet cjelina, redom: opći podaci o sudionicima, pitanja o upoznatosti sudionika s restorativnom pravdom i alternativnim sankcijama, pitanja vezana uz mišljenja o mogućnostima primjene restorativne pravde i alternativnih sankcija kao oblika reakcije na kriminalitet, pitanja o neposrednom iskustvu ili posrednim spoznajama o primjenama rješenja s elementima restorativne pravde i alternativnih sankcija i za kraj su unosili svoje prijedloge i komentare vezane za temu istraživanja.

Više od 70% sudionika je izrazilo kako su upoznati s pojmom restorativne pravde te da su uglavnom do informacija došli putem stručne literature, zakonskih tekstova i putem prakse. Kao asocijacije na restorativnu pravdu spominju generalne koncepte restorativne pravde kao što su počiniteljevo preuzimanje odgovornosti, uspostavljanje narušenih međuljudskih odnosa, naglašenost potreba žrtve itd. Također su, s druge strane, govoreći o restorativnoj pravdi, spominjali i kažnjavanje te izvaninstitucionalnu kaznu.

Sudionici su kao koristi uporabe alternativnih sankcija spominjali pozitivne učinke na žrtvu, kao što su ublažavanje ili otklanjanje nastale štete, mirenje i suosjećanje, zatim izbjegavanje negativnih utjecaja zatvaranja za počinitelja, a u pogledu društvene koristi spominjali su materijalnu korist kao što je besplatan rad osuđenika i manji izdaci poreznih obveznika.

Govoreći o adekvatnim mjerama društvene reakcije na određene vrste kriminaliteta, sudionici su u 28% za sva navedena kaznena djela odgovarali zatvorskom kaznom. Od preostalih 72% su se našle raznovrsne alternativne sankcije od kojih je 62% s restorativnim elementima. U slučajevima prometnih delikata također se opredjeljuju za alternative kazne zatvora, ali pri čemu je uvjetna osuda najzastupljenija. Sudionici su odabrali alternativne mjere i za imovinska kaznena djela, točnije džepne krađe i krađe robe iz prodavaonice u vrijednosti od 3000 dinara. Pri tome su najzastupljenije bile mjere nadoknade štete žrtvi. Sudionici su se za kaznu zatvora u najvećoj mjeri opredijelili za kaznena djela provale u stan s namjerom krađe, fizičkog nasilja u obitelji i nanošenja lake tjelesne ozljede nepoznatoj osobi, odnosno skloniji su zatvorskoj kazni za kaznena djela s elementima nasilja. Međutim, čak i u slučaju obiteljskog nasilja i nanošenja lake tjelesne ozljede, sudionici izražavaju podršku i za primjenu restorativnih mjera. Ako počinitelje razlikujemo po spolu, tada su sudionici, u slučajevima nasilničkog ponašanja, bili skloniji alternativno sankcionirati žene. Ako ih razlikujemo po dobi, tada su sudionici mlađe počinitelje i počinitelje starije od 65 bili spremniji alternativno sankcionirati, pogotovo ako je riječ o počinitelju mlađem od 21 godine.

Stavovi o principima restorativne pravde kao i značaju alternativnih sankcija i mjera ispitani su Likertovom skalom. Najviše podrške imale su tvrdnje koje se odnose na nadoknadu štete žrtvi i počiniteljevo preuzimanje odgovornosti, dok je najmanje podrške imala tvrdnja da je kazneno djelo prije svega povreda ljudi i njihovih prava, a tek onda zakonskih propisa. Podrška pada i kod tvrdnji koje govore o aktivnom sudjelovanju žrtve u procesu rješavanja kaznenog djela, a pogotovo ako je u kontekstu procesa oporavka žrtve i njezinog susretanja s počiniteljem. S druge strane, sudionici medijaciju ne doživljavaju preblagom niti je smatraju potencijalnom reviktimizacijom žrtve. Također, zajednici pridaju veliku važnost u reintegraciji počinitelja. Nadalje, sudionici su kao razlog odabira alternativnih sankcija i mjera prvenstveno navodili smanjivanje zatvorske populacije i ekonomičnost.

Kvantitativno istraživanje stavova pravosudnih stručnjaka o restorativnoj pravdi u Južnoafričkoj Republici (Van Wyk, 2015)

Glavni cilj ovog istraživanja bio je istražiti stavove pravosudnih stručnjaka, tj. sudaca i državnih odvjetnika prema restorativnoj pravdi. Specifični ciljevi bili su istražiti potencijalne razlike između stručnjaka u razumijevanju restorativne pravde i potencijalne razlike među stručnjacima u mišljenjima o restorativnoj pravdi. Sastavljen je upitnik od tri dijela, a uzorak je činio 251 pravosudni stručnjak. Većina ispitanika se kretala između 41 i 50 godina, zatim između 51 i 60 te 31 i 40 godina. Prosječno su imali između 11 i 20 godina radnog staža i bilo je dvostruko više muških ispitanika.

Rezultati su pokazali da znatno više sudaca procjenjuje kako su upoznati s principima i ciljevima restorativne pravde (86%) nego djelatnici službi za podršku žrtvama (45.0%) ili odvjetnici (35.6%). Iako je velika većina ispitanika izrazila slaganje s tvrdnjom da restorativna pravda znači da se svim strankama pogođenim kaznenim djelom da prilika za sudjelovanjem u procesu odlučivanja kako će se razriješiti posljedice to djela, suci su ipak pokazivali znatno veće slaganje. Također, znatno više sudaca se izjasnilo da su u praksi preporučili strankama proces restorativne pravde kada je bilo prikladno nego što su to činili odvjetnici.

Zatim, većina ispitanika se nije slagala s tvrdnjom da se restorativna pravda fokusira više na štetu prouzročenu žrtvi i zajednici nego na činjenicu da su prekršeni zakoni. Nadalje, većina ih se slaže s tvrdnjom da bi provođenje restorativne pravde kaznenopravni sustav više usmjerilo na žrtvu, kao i da restorativna pravda uključuje i osnažuje zajednicu, ali se slažu i s time da trenutni sustav ne posjeduje potrebne resurse i strukturne uvjete za učinkovitu implementaciju restorativne pravde. Čestice s kojima se ispitanici uglavnom uopće nisu slagali su: „restorativna pravda je prikladna samo kada se žrtva i počinitelj poznaju“, „prikladna je samo za maloljetne počinitelje kaznenih djela“, „može doprinijeti eskalaciji konflikta između žrtve i počinitelja“, „zatvaranje je najprikladnija kazna za većinu počinitelja kaznenih djela“.

To znači da su ispitanici u ovom uzorku otvoreni za primjenu restorativne pravde i u slučajevima kada su počinitelji punoljetni i kada ne poznaju svoju žrtvu. Isto tako, sudionici pokazuju i određenu količinu znanja o restorativnom procesu, s obzirom na to da ne misle da će restorativna pravda pogoršati odnos između žrtve i počinitelja. Također, odražavaju i spremnost za alternativne mjere s obzirom na to da se ne slažu sa zatvaranjem kao mjerom koja bi se većinski trebala izricati počiniteljima kaznenih djela.

Kvalitativno istraživanje stavova stručnjaka o restorativnoj pravdi u Južnoafričkoj Republici, (Louw i Wyk, 2016)

Istraživanje se provelo elektroničkim putem, upitnikom od 10 otvorenih pitanja. U konačnoj analizi je bilo 23 ispitanika pravne struke (suci, odvjetnici, branitelji), uglavnom muškog spola, s prosječnim iskustvom od 28 godina u pravničkoj struci. Rezultati su analizirani tematskom analizom.

Rezultati su pokazali da se, kada je riječ o samom zatvaranju, ispitanici slažu kako rehabilitacija u zatvorima ne donosi rezultate. Dapače, mnogi su u to bili vrlo sigurni zbog stope recidivizma. Kao razloge su navodili prekapacitiranost zatvora u kojem je tada vrlo teško provoditi rehabilitaciju, kao i nedostatak sredstava, negativan utjecaj drugih zatvorenika jednih na druge. Također su spomenuli zatvor kao neadekvatno okruženje za učinkovitu rehabilitaciju. Većina ispitanika se slaže da bi se alternativne mjere trebale češće koristiti naglašavajući kako postoje brojni načini za alternativno sankcioniranje te da bi glavna svrha kazne trebala biti popravak štete nastale kaznenim djelom. S druge strane, neki ispitanici pak upozoravaju na nemotiviranost javnosti za takve alternativne mjere zbog visokih stopa kriminaliteta (zbog čega bi javnost mogla težiti strožim kaznama).

Nadalje, većina ispitanika smatra kako je restorativna pravda prikladna, pa i potrebna u Južnoafričkoj Republici. Ispitanici koji se slažu s time također izjavljuju kako je u kaznenopravnom sustavu Južnoafričke Republike preveliki naglasak stavljen na retribuciju. Tu izjavu potkrepljuju time što je najčešći odgovor kaznenopravnog sustava Južnoafričke Republike upravo zatvaranje počinitelja kaznenog djela, bez obzira na to što imaju mogućnosti odabrati alternativne opcije. U skladu s time, većina ispitanika se slaže da bi korištenje alternativnih načina sankcioniranja, kao što je korištenje restorativnog pristupa, moglo rezultirati većim dobitima nego samo zatvaranje počinitelja kaznenog djela. Međutim, naglašavaju kako bi se restorativna pravda trebala primjenjivati samo u prikladnim (određenim) slučajevima. Pri tome ne odbacuju teža kaznena djela, već skreću pozornost da slučaj mora biti primjeren za primjenu restorativne pravde.

Zatim, gotovo svi ispitanici se slažu da bi žrtva trebala imati veću i aktivniju ulogu u kaznenopravnom procesu, ističući kako trenutno nema gotovo nikakvu ulogu. Mnogi smatraju da bi žrtva trebala imati prilike suočiti se s počiniteljem kaznenog djela. Nabrojili su žrtvino izražavanje ljutnje, dobivanje počiniteljeve isprike i žrtvino razumijevanje čimbenika koji su utjecali na počiniteljevo ponašanje kao važne elemente tog susreta. Neki su ispitanici izjavili da bi žrtva trebala biti više uključena u proces odlučivanja o tome kada bi počinitelj kaznenog djela trebao otići na uvjetni otpust. Međutim, ispitanici uz sve navedeno, spominju i potrebu za

pažljivom kontrolom i regulacijom procesa uključivanja žrtve u kaznenopravni procesa, naglašavajući pri tome kako bi se žrtva možda htjela osvetiti počinitelju.

Što se tiče uključenosti zajednice u kaznenopravni proces, ispitanici nisu bili toliko sigurni kao što su bili vezano uz uključivanje žrtve. Tek polovica ispitanika je izrazila slaganje s time da bi zajednica trebala imati neku ulogu u kaznenopravnom procesu zato što je i zajednica uz žrtvu pogođena počinjenim kaznenim djelom. Ispitanici su kao prvi korak koji bi zajednica trebala učiniti kako bi doprinijela kaznenopravnom procesu istaknuli prijavljivanje kaznenih djela i suradnju s policijom. Neki ispitanici su spomenuli i druge uloge zajednice, kao što je svjedočenje člana zajednice o posljedicama koje je kazneno djelo imalo na tu zajednicu i dijeljenje mišljenja o prikladnosti pojedinog počinitelja za rad za opće dobro u toj zajednici. Također, mnogi ispitanici istaknuli su njezinu ključnu ulogu u reintegraciji počinitelja kaznenog djela natrag u zajednicu.

Rezultati vezani uz prikladnost slučajeva za restorativnu pravdu pokazali su sličnost s rezultatima drugih istraživanja. Naime, ispitanici restorativnu pravdu smatraju prikladnom za manje ozbiljna kaznena djela kao što su krađa i prijevara. Mnogi smatraju kako nije prikladna za nasilne delikte, posebice izdvojevši silovanje i ubojstvo. Međutim, neki su izjavili kako bi restorativna pravda trebala biti dostupna svima, bez obzira na težinu kaznenog djela te da bi se za prikladnost slučaja za primjenu restorativnog procesa trebale gledati okolnosti svakog pojedinog slučaja.

Ukratko, iz pregleda prikazanih istraživanja može se zaključiti kako su stručnjaci općenito nedovoljno informirani o konceptu restorativne pravde. Generalno postoji slaganje oko toga da je žrtva zanemarena, a pokazuje se da se ispitanici uglavnom slažu s potrebom njene veće uloge u kaznenopravnom procesu i postupku nego je to trenutno slučaj.

Međutim, što se više govori o žrtvinom utjecaju na samo razrješenja kaznenog djela i njegovih posljedica, tu se stručnjaci sve manje slažu s njezinom aktivnom ulogom. Stereotipna viđenja žrtve, nevoljkost otpuštanja kontrole u kaznenom procesu, bojazan od nepravednog postupanja, nepovjerenje u medijatore i sumnja u pozitivne ishode, samo su neki od razloga koji se spominju.

Međutim, nisu sva istraživanja pokazala jednaku količinu otpora stručnjaka prema žrtvinom sudjelovanju, dapače, neki smatraju da je tako nešto svakako potrebno u sustavu. Restorativnu pravdu općenito najprimjerenijom smatraju za počinitelje imovinskih i niskorizičnih kaznenih djela. Kaznena djela s elementima nasilja uglavnom se procjenjuju

neprikladnim za restorativne procese. Ipak, rezultati ne pokazuju da stručnjaci kategorički odbijaju sve druge vrste kaznenih djela osim niskorizičnih i imovinskih.

Najspominjanije prepreke implementaciji restorativne pravde su kažnjavajuća priroda javnosti i stručnjaka (opće i stručne javnosti), nedovoljno resursa, neadekvatni uvjeti i sustav neprilagođen takvoj vrsti odgovora na kriminalitet. Kao glavni problem se, kontinuirano kroz istraživanja, pokazuje neinformiranost i nerazumijevanje stručnjaka o elementima, karakteristikama i mogućnostima restorativne pravde. Unatoč tome, stručnjaci pokazuju određeni interes i podršku restorativnoj pravdi. Na temelju toga može se zaključiti kako bi podizanje svijesti i informiranost među stručnjacima pozitivno i značajno utjecalo na daljnji razvoj i implementaciju restorativne pravde.

Nastavno na sve navedeno, poglavlje koje slijedi vodi nas u hrvatski kontekst te donosi prikaz istraživanja mišljenja državnih odvjetnika u RH o restorativnoj pravdi i mjerama.

6 OPIS ISTRAŽIVANJA

6.1 OPIS PROBLEMA

Restorativna je pravda u Hrvatskoj još uvijek relativno slabo istraživano područje. Osim u slučaju izvansudske nagodbe, restorativni pristup u hrvatskom kaznenopravnom sustavu nije implementiran. Odnosno, unatoč, kako smo vidjeli, dobroj zakonskoj osnovi i podlozi za njenu širu primjenu u praksi, ona je i dalje na marginama hrvatskog kaznenopravnog sustava te se primjenjuje samo kao mjera diverzije za maloljetnike i mlađe punoljetnike.

Prilikom implementiranja restorativne pravde potrebno je prevladati brojne prepreke i stvoriti adekvatne uvjete. Jedan od uvjeta za uspješnu implementaciju restorativne pravde koji se spominje u „Priručniku o programima restorativne pravde“ (Ujedinjeni narodi, 2006) je i educirano osoblje kaznenopravnog sustava o restorativnoj pravdi. Ideje poput sudjelovanja svih koji su uključeni u kazneno djelo, emocionalne, simboličke i materijalne nadoknade štete nastale kaznenim djelom, opraštanja, zacjeljivanja i slično, možda nisu bliske i poznate pravnim stručnjacima u sustavu pravosuđa (i unutarnjih poslova). Stjecanje uvida u poznavanje koncepta i elemenata restorativne pravde, informiranost i senzibiliziranost za njena načela i principe, važan je cilj kada je riječ o daljnjoj implementaciji modela restorativne pravde. Usto, stavovi su u literaturi prepoznati kao jedni od glavnih prepreka prilikom implementiranja restorativne pravde koji, ako su negativni, mogu itekako negativno utjecati na broj slučajeva

upućenih u restorativne procese (Bolivar, 2013, Wemmers i Van Cap, 2011, prema Laxminarayan i Wolthuis, 2015). Tako Huang, Braithwaite, Tsutomi i Braithwaite (2011) navode kako su tradicionalni ili konzervativni stavovi vezani uz kažnjavanje prepreka čak i ako postoji informiranost o uspješnosti restorativne pravde.

Koliko nam je poznato, u Hrvatskoj do sada nisu provedena istraživanja koja ispituju stručnjake pravne struke o restorativnoj pravdi. Kako bi se nova strategija, model, program ili pristup mogao implementirati važno je prepoznati koji se sve koraci moraju poduzeti. Slijedom navedenog, ako se identificiraju razlozi neslaganja s aspektima restorativnog procesa, moguće je (i lakše je) identificirati i rješenja koja potencijalno otežavaju implementaciju restorativnih procesa i mjera.

6.2 SVRHA ISTRAŽIVANJA

Svrha istraživanja je ispitati mišljenja i percepciju državnih odvjetnika o konceptu, elementima i načelima restorativne pravde kako bi se postavili istraživački temelji za eventualnu implementaciju novih mjera restorativne pravde u pravosudni sustav, ali i održivost izvansudske nagodbe

Saznanja dobivena ovim istraživanjem doprinijet će stvaranju cjelovitije slike razumijevanja restorativne pravde od strane pravosudnih stručnjaka, točnije državnih odvjetnika.

6.3 CILJ ISTRAŽIVANJA

Cilj istraživanja je istražiti perspektivu, odnosno percepciju, državnih odvjetnika o restorativnoj pravdi.

6.4 ISTRAŽIVAČKA PITANJA

Pitanja na koja se želi dobiti odgovor ovim istraživanjem su sljedeća:

- Kako državni odvjetnici i njihovi zamjenici doživljavaju svrhu i ciljeve kaznenopravnog sustava?
- U kojoj mjeri su informirani o restorativnoj pravdi?
- Kako procjenjuju važnost načela i elemenata restorativne pravde?
- Koje slučajeve percipiraju kao primjerene za upućivanje u proces restorativne pravde?

- Koje institucije doživljavaju adekvatne za upućivanje slučajeva u proces restorativne pravde, a koje za provedbu restorativnog procesa?
- Koje prepreke identificiraju za daljnje širenje restorativne pravde?

7 METODE ISTRAŽIVANJA

7.1 OPIS UZORKA

U istraživanju je sudjelovalo nešto više od 50% državnih odvjetnika i njihovih zamjenika iz županijskih i općinskih državnih odvjetništava iz cijele RH, točnije njih 73 (od maksimalnog ukupnog broja koji iznosi oko 140).

Uzorak sačinjava većim dijelom ženski spol (71%). Dob ispitanika se uglavnom kreće između 35 i 44 godine (37%), zatim između 45 i 54 godine (28%), od 55 do 64 godina (20%), od 25 do 34 godina (11%) te stariji od 65 godina (4%). 62% ispitanika je zaposleno na županijskom državnom odvjetništvu, a preostali na općinskom. Većina pretežno radi na predmetima za odrasle (63%), 29% ih radi podjednako na svim predmetima, dok preostalih 8% radi pretežno na predmetima za mlade.

Prosječno ukupne godine staža u pravosudnom sustavu iznose 18,96 (SD= 9,1). Od toga na trenutnom poslu najviše ispitanika radi više od 10 godina (59%), nakon toga 6 do 10 godina (29%) i manje od 5 godina (12%).

7.2 INSTRUMENTARIJ

Istraživanje je provedeno putem on-line anketnog upitnika. Upitnik korišten u ovom istraživanju kreiran je za potrebe ovog istraživanja na temelju spoznaja iz literature.

Upitnik je sadržavao četiri ključna područja: (1) opći podaci, (2) ciljevi i uloge u kaznenopravnom sustavu, (3) stavovi o načelima restorativne pravde, (4) informiranost o restorativnoj pravdi, (5) otvorena pitanja na temu prepreka za daljnje širenje restorativne pravde u Hrvatskoj.

Kroz pitanja o općim podacima o sudionicima prikupljeni su podaci o dobi i spolu ispitanika te o njihovom radnom stažu.

Područje vezano za kaznenopravni sustav sastojao se od tri seta pitanja. Prvi set pitanja sastojao se od devet čestica o ciljevima kaznenopravnog sustava na koje su ispitanici odgovarali

skalom Likertovog tipa od 1 do 5, ovisno o stupnju slaganja ispitanika s pojedinom česticom. Broj 1 je označavao „uopće se ne slažem“, a broj 5 je označavao „u potpunosti se slažem“. Drugi set pitanja ispitivao je mišljenja o važnosti uloga u kaznenopravnom procesu i to na dvije razine, kakvo je trenutno stanje i kakvo bi bilo idealno stanje. Ispitanici su na čestice također odgovarali Likertovom skalom od 1 do 5, gdje je broj 1 označavao najmanje važnu ulogu, a broj 5 izrazito važnu ulogu.

Drugo područje se također sastojalo od tri seta pitanja. Prvi set pitanja se sastojao od šest čestica koje su ispitivale važnost pojedinih potreba koje žrtve imaju u kaznenopravnom procesu, a vezane su uz načela restorativne pravde. Drugi set pitanja sastojao se od devet čestica i ispitivao je važnost pojedinih potreba koje počinitelji kaznenih djela imaju u kaznenopravnom procesu, a vezane su uz načela restorativne pravde. Oba seta čestica ispitivala su se Likertovom skalom od 1 do 5, gdje je broj 1 označavao „vrlo nevažno“, a 5 „vrlo važno“. Treći set pitanja sastojao se od deset čestica u obliku izjava koje predstavljaju načela restorativne pravde, a ispitanici su se pomoću Likertove skale trebali izjasniti koliko se slažu s pojedinom izjavom. Broj 1 na Likertovoj skali je označavao „uopće se ne slažem“, a broj 5 „u potpunosti se slažem“.

Treće područje je obuhvaćalo pitanja vezana uz informiranost o restorativnoj pravdi u Hrvatskoj, a ispitanici su na pitanja odgovarali s „da“, „ne“ i „ne znam“ ovisno o upoznatosti s restorativnim programima u Hrvatskoj.

Prije početka ispunjavanja sljedećeg područja ispitanicima je ponuđena sažeta definicija restorativne pravde i pojašnjenje njenog procesa. Četvrto područje sastojalo se od četiri seta pitanja koja su ispitivala kriterije za provođenje restorativne pravde. Svaki je set pitanja sadržavao čestice na koje su ispitanici odgovarali označavanjem one čestice koju su smatrali prigodnom s obzirom na postavljeni kriterij.

Posljednje se peto područje sastojalo od otvorenih pitanja kojima su se, kako je već navedeno, ispitivale percipirane prepreke za širenje restorativne pravde u Hrvatskoj.

Primjer upitnika se nalazi u Prilogu 1.

7.3 NAČIN PRIKUPLJANJA PODATAKA

Podaci su prikupljeni on-line putem (LimeSurvey), a poveznice na upitnike kao i popratni dopis distribuiralo je Državno odvjetništvo Republike Hrvatske (čija je dozvola za provedbu istraživanja i dobivena, a nalazi se u Prilogu 2) državnim odvjetništvima tijekom travnja ove godine.

7.4 METODE OBRADJE PODATAKA

Podaci su obrađivani metodom deskriptivne statistike gdje su izračunate vrijednosti aritmetičkih sredina, standardnih devijacija, frekvencija (i postoci) te najmanjeg i najvećeg rezultata.

7.5 ETIČKA NAČELA U ISTRAŽIVANJU

U svim fazama istraživanja postupalo se u skladu s etičkim načelima koja obvezuju istraživače, a opisana su u „Etičkom kodeksu sveučilišta u Zagrebu“ (2007) te „Etičkom kodeksu socijalnih pedagoga“ (2005). Prije provedbe istraživanja dobivena je dozvola Državnog odvjetništva Republike Hrvatske (Prilog 2).

Za provođenje on-line upitnika nije dodatno prikupljana suglasnost budući da se radi o punoljetnim sudionicima, te se u popratnom dopisu upućenom sudionicima ukratko pojasnilo o čemu se u upitniku i istraživanju radi. Uz to se naglasila dobrovoljnost njihovog sudjelovanja u istraživanju i svrhe u koje će se dobiveni podaci koristiti. Osim toga, sudjelovanje u upitniku procijenjeno je izrazito nisko-rizično s obzirom na to da tema nije delikatna te ne postoji relevantan razlog zbog kojeg potencijalni sudionici istraživanja ne bi dali svoj pristanak da su pitani uživo. Anonimnost sudjelovanja također je naglašena i dakako, poštivana u potpunosti u ovom istraživanju. U skladu s time, kod općih podataka nisu pitana nikakva pitanja koja mogu otkriti identitet sudionika.

8 REZULTATI ISTRAŽIVANJA

U narednim poglavljima slijede rezultati dobiveni istraživanjem, tablični i grafički prikazi podataka te rasprava o istima.

8.1 CILJEVI I ULOGE KAZNENOPRAVNOM SUSTAVU

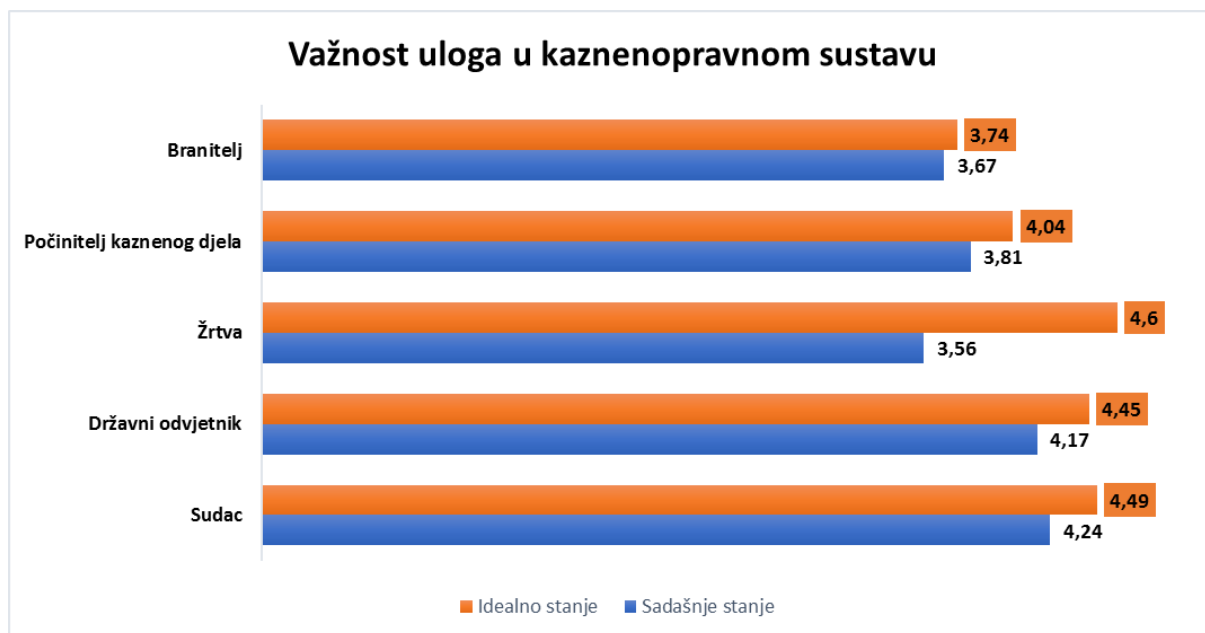

Slika 1. Stavovi o ciljevima kaznenopravnog sustava (aritmetičke sredine)

Iz Slike 1, odnosno rangiranih aritmetičkih sredina odgovora, može se primijetiti kako ispitanici vrlo visoko pozicioniraju sve navedene ciljeve kaznenopravnog sustava (naime sve su središnje vrijednosti veće od 4 što znači da sve navedene ciljeve procjenjuju važnim ili izrazito važnim). Kao najvažniji cilj ocjenjuju zaštitu žrtve, točnije, 75% ispitanika je na ovu česticu odgovorilo da im je „izrazito važno“ i još 23% da im je „važno“ ($M=4,74$, $SD= 0,47$). Kerezsi (2006) je u svom istraživanju također potvrdila kako pravosudni stručnjaci visoko pozicioniraju interes žrtve kao uloge kaznenopravnog sustava.

Nakon zaštite žrtve, ali gotovo identično, ocjenjuju generalnu prevenciju koju je 70% ispitanika ocijenilo „vrlo važnom“, a 28% „važnom“ ($M=4,68$, $SD= 0,49$). Kao najmanje važne ciljeve ocijenili su tretman počinitelja ($M=4,33$, $SD= 0,65$) i kažnjavanje počinitelja ($M=4,26$, $SD=0,73$). Kao što iz aritmetičkih sredina možemo vidjeti, razlike između procijenjeno najvažnijih i najmanje važnih su vrlo male. Ako podatke uspoređujemo po postocima, najmanje važnu česticu (kažnjavanje počinitelja) je 93% ispitanika ocijenilo „važnom“ ili „vrlo važnom“, a najvažniju česticu (zaštitu žrtve) je 98% ispitanika ocijenilo „važnom“ ili „vrlo važnom“.

Rezultati upućuju na to da ispitanici žrtvu i njezine potrebe smatraju vrlo važnima, kao i prevenciju kriminaliteta koja je i je navedena kao svrha sankcioniranja u Kaznenom zakonu. Razlike između svih čestica su vrlo male i uglavnom su to razlike između odgovora „važno“ i „vrlo važno“, dok su drugi odgovori gotovo nezastupljeni.

Slika 2. Važnost uloga sudionika u kaznenopravnom sustavu

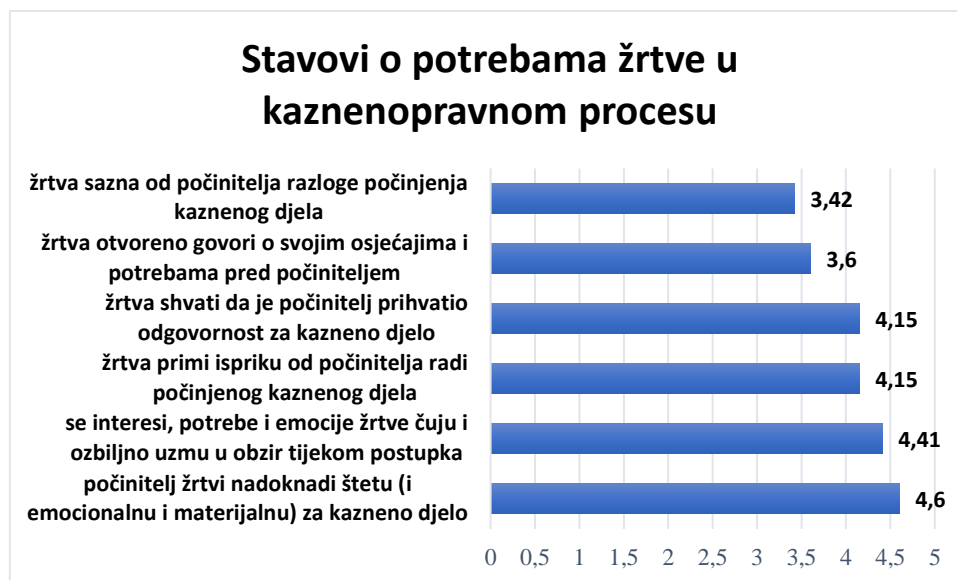
Procjenjujući važnost pojedinih uloga u kaznenopravnom sustavu, ispitanici su odgovarali u odnosu na trenutno i idealno stanje. Kao što se iz Slike 2 može vidjeti, sve uloge u idealnom stanju imaju veći značaj nego što imaju trenutno u kaznenopravnom sustavu. Najveća razlika se primjećuje kod procjena uloge žrtve, čiju je ulogu 23% ispitanika u trenutnom stanju procijenilo najvažnijom ($M= 3,56$, $SD= 1,07$), a u idealnom stanju je ulogu žrtve kao najvažnije ocijenilo 65% ispitanika ($M=4,6$, $SD= 0,62$).

To se poklapa i s iskazima žrtava iz drugih istraživanja koja pokazuju da žrtve nisu zadovoljne s količinom sudjelovanja u kaznenom procesu (primjerice Englebrecht, 2011). Ovakvi rezultati također potvrđuju istraživanja koja govore da stručnjaci smatraju kako su žrtve zanemarene u kaznenom procesu i kako bi trebale biti značajnije (Ćopić, 2010; Englebrecht, 2011; Louw i Wyk, 2016).

Nadalje, u nekim istraživanjima je ukazano na moguću nevoljkost suca i državnih odvjetnika u otpuštanju dijela kontrole žrtvi u kaznenopravnom sustavu. Tako su Bazemore i Leip (2000) te Englebrecht (2011) došli do podataka kako državni odvjetnici i suci ne žele predati previše kontrole žrtvi ili joj značajnije povećati ulogu. Ipak, u ovom istraživanju,

središnje vrijednosti pokazuju kako ispitanici smatraju da bi žrtvina uloga ($M=4,6$, $SD= 0,62$) trebala biti veća čak i od uloge sudaca ($M= 4,49$, $SD= 0,91$) i državnih odvjetnika ($M=4,45$, $SD= 0, 75$), iako, kao što se može vidjeti iz aritmetičkih sredina, razlika između procijenjenih važnosti vrlo je mala.

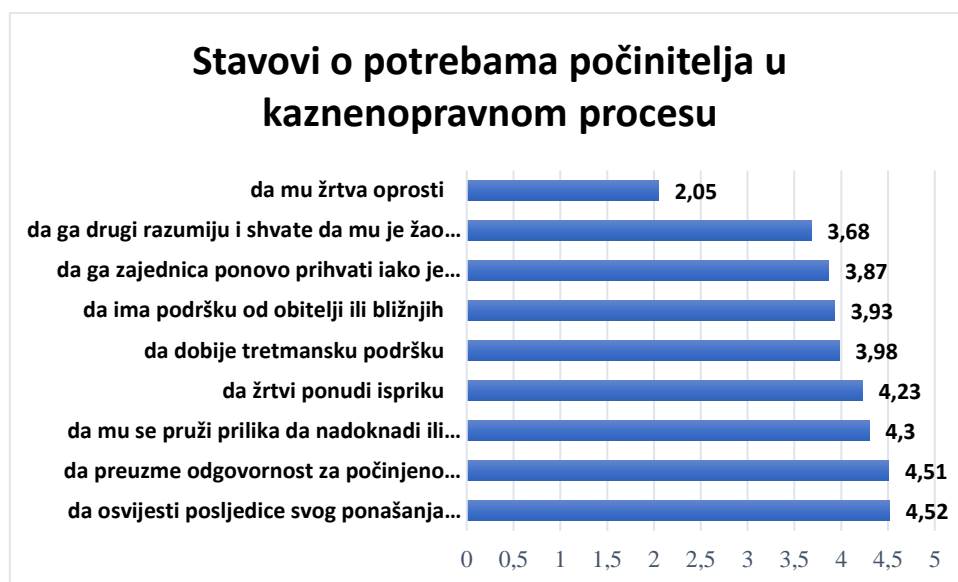
8.2 NAČELA RESTORATIVNE PRAVDE

Slika 3. Stavovi o potrebama žrtve u kaznenopravnom procesu

Rezultatima prikazanim na Slici 3 može se prepoznati kako ispitanici najviše prepoznaju potrebu žrtve za nadoknadom štete koja joj je počinjena kaznenim djelom ($M=4,6$, $SD= 0,55$), odnosno 63% ispitanika je odgovorilo kako je ova potreba za žrtvu „izrazito važna“, a još je 34% ispitanika odgovorilo kako je ova potreba „važna“. Iste podatke nalazimo i u drugim istraživanjima stavova stručnjaka o restorativnoj pravdi. Ispitanici u istraživanju Budimlića i sur. (2010) su također izrazili slaganje s potrebom za nadoknadom prouzročene štete žrtvi. Do istih rezultata su došli i Čopić i Šaćiri (2015) gdje su se stručnjaci u odnosu na principe restorativne pravde, najviše slagali s tvrdnjom da počinitelj kaznenog djela treba nadoknaditi počinjenu štetu žrtvi. Važno je također napomenuti kako i u ovom slučaju niti jedna čestica nije bila procijenjena kao nevažna. Odnosno i druge potrebe su bile procijenjene važnima. Tako je potreba da se interesi, potrebe i emocije žrtve čuju i ozbiljno uzmu u obzir tijekom postupka 50% ispitanika procijenilo „vrlo važnom“ i još 40% „važnom“ ($M=4,41$, $SD=0,68$), dok su potrebe da žrtva shvati da je počinitelj preuzeo odgovornosti i potreba da žrtva primi ispriku od počinitelja 35% ispitanika smatralo „vrlo važnima“ i još ih je 49% smatralo „važnima“ ($M= 4,15$, $SD=0,8$).

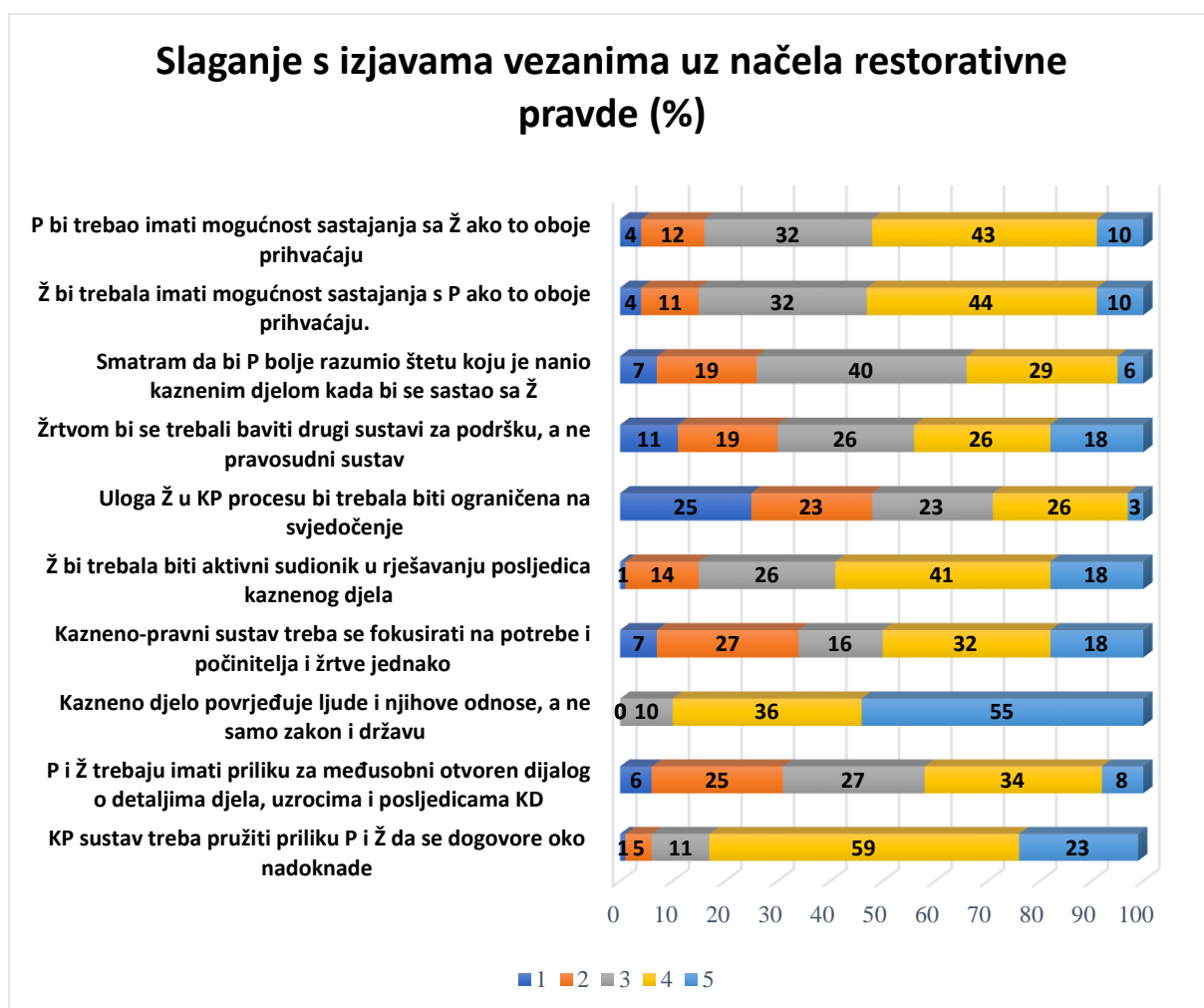
Ovi rezultati su zanimljivi ako gledamo načela restorativne pravde. Iako naknada štete jest jedan od ključnih elemenata restorativne pravde, u odnosu na taj element zanemareni su drugi aspekti dijaloga u procesu restorativne pravde koji su važni za žrtvu, kao što je potreba da otvoreno govori o svojim osjećajima, koja je u uzorku bila gotovo najniže ocijenjena ($M=3,6$, $SD=0,89$), a neka istraživanja nam govore kako je upravo to jedan od važnih potreba koje žrtve imaju (Shapland, 2016). Tako je u slučaju navedene potrebe žrtve čak 36% nije smatralo niti važnom, niti nevažnom. Isto tako, najmanje važnom je procijenjena potreba da žrtva sazna od počinitelja razloge počinjenja kaznenog djela, na što je tek 8 % ispitanika odgovorilo da je ta potreba „izrazito važna“ te je 34% odgovorilo da je „važna“, a većina ispitanika (44%) je odgovorila da ova potreba za žrtvu nije niti važna niti nevažna ($M=3,42$, $SD=0,89$).

Slika 4. Stavovi o potrebama počinitelja u kaznenopravnom procesu

Iz Slike 4 može se zaključiti kako ispitanici općenito više važnima procjenjuju počiniteljevu potrebu za preuzimanjem odgovornosti, nadoknadom štete, isprikom i osvješćivanjem posljedica kaznenog djela. Tako je potrebu počinitelja da osvijesti posljedice svog ponašanja 68% ispitanika procijenilo „izrazito važnom“ te 20% „važnom“ ($M=4,52$, $SD=0,85$). Vrlo slično je procijenjena potreba da počinitelj preuzme odgovornost za počinjeno kazneno djelo, gdje je 65% ispitanika smatralo da je ta potreba „izrazito važna“ i još ih je 27% smatralo da je „važna“ ($M=4,51$, $SD=0,8$). Takvi rezultati jesu u skladu s načelima restorativne pravde koja zahtjeva od počinitelja da potpuno preuzme odgovornost, ali s druge strane, to je načelo usko vezano i uz rehabilitacijski (pa i kažnjavajući) pristup gdje je priznavanje krivnje važan aspekt postupka.

Može se zaključiti kako, u odnosu na preuzimanje odgovornosti od strane počinitelja za počinjeno kazneno djelo, ispitanici relativno zanemaruju korisne učinke koji mogu proizaći iz zadovoljavanja ostalih počiniteljevih potreba kao što su potreba da ga zajednica ponovo prihvati te da ga drugi razumiju i shvate da mu je žao za koju je tek 15% ispitanika odgovorilo kako je „vrlo važna“, još 50% ih je odgovorilo da je važna, a 20% ju ne smatra niti važnom niti nevažnom ($M=3,68$, $SD=0,96$). Iz grafa se također može primijetiti kako je potreba počinitelja da mu žrtva oprostí znatno manje prepoznata kao važna. Naime, iako je 45% ispitanika odgovorilo da je ova potreba „važna“ i „vrlo važna“, čak 8% ispitanika smatra da je „nevažna“ ili „izrazito nevažna“, dok ju preostalih 47% ne smatra niti važnom, niti nevažnom ($M=2,05$, $SD=0,87$).

Slika 5. Slaganje s izjavama vezanima uz načela restorativne pravde

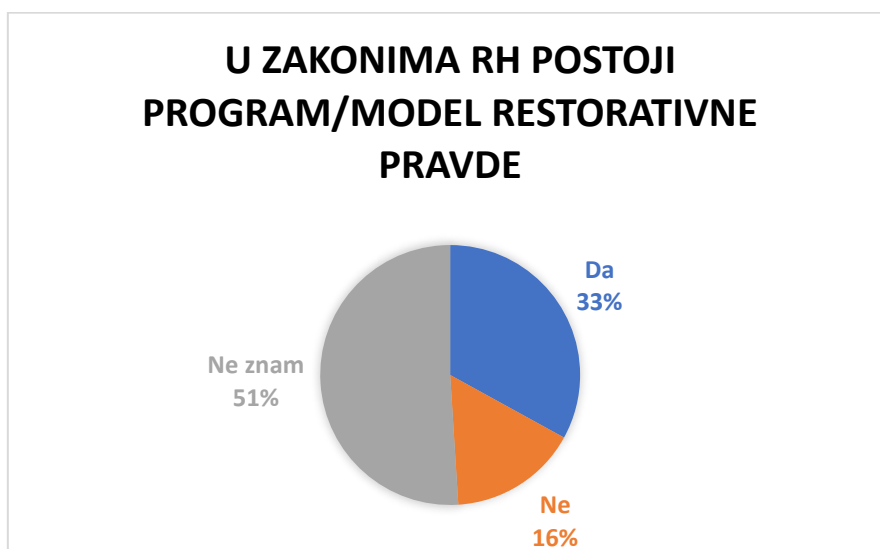
Na Slici 5 mogu se vidjeti postoci stupnjeva slaganja ispitanika s izjavama vezanima uz načela restorativne pravde. Ako se grupiraju odgovori 4 i 5 („slažem se i potpuno se slažem“) u kategoriju slaganja te odgovori 1 i 2 („uopće se ne slažem“ i „ne slažem se“) u kategoriju ne

slaganja, rezultati su sljedeći. Ispitanici se najviše slažu s izjavama: „Kaznenopravni sustav treba pružiti priliku počinitelju i žrtvi da se dogovore oko nadoknade štete“ (82% se slaže) i „Kazneno djelo povrjeđuje ljude i njihove odnose, a ne samo zakon i državu“ (91% se slaže). Najmanje potpore su dobile izjave „Uloga žrtve u kaznenopravnom procesu bi trebala biti ograničena na svjedočenje“ (29% se slaže), „Kaznenopravni sustav treba se fokusirati na potrebe i počinitelja i žrtve jednako“ (50% se slaže) i „Počinitelj i žrtva trebaju imati priliku za međusobni otvoreni dijalog o detaljima počinjenog djela“ (42% se slaže). Ipak, više od polovice ispitanika se slaže sa sastajanjem žrtve i počinitelja. Posebno su zanimljivi podaci da se većina (59%) slaže da bi žrtva trebala biti aktivni sudionik u rješavanju posljedica kaznenog djela, ali se i 39% ispitanika slaže da bi njezina uloga trebala biti ograničena na svjedočenje.

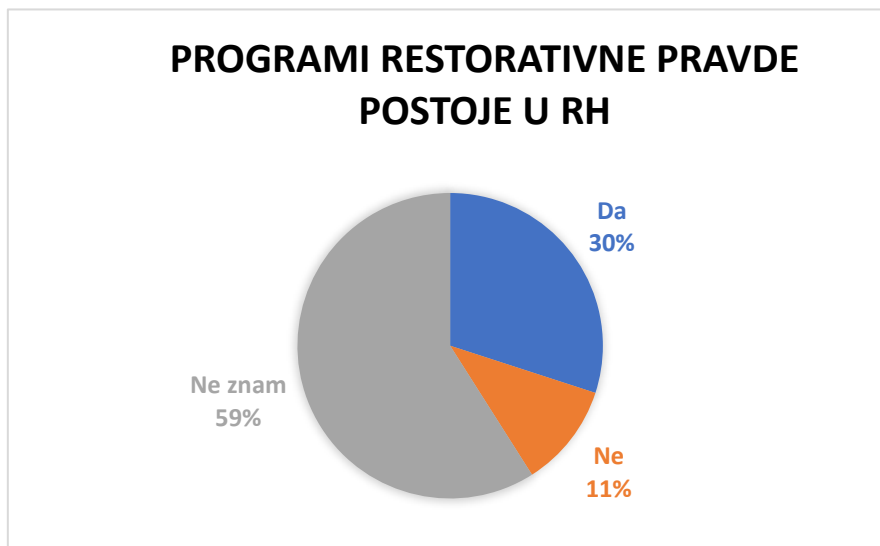
Općenito ovi podaci govore kako su stručnjaci podijeljeni u stavovima, iako naginju pozitivnim stavovima spram načela restorativne pravde, a prisutan je i veliki postotak onih koji nemaju jasna mišljenja o navedenim načelima što može biti rezultat neinformiranosti o konceptu restorativne pravde i njezinim benefitima.

8.3 INFORMIRANOST O RESTORATIVNOJ PRAVDI U HRVATSKOJ

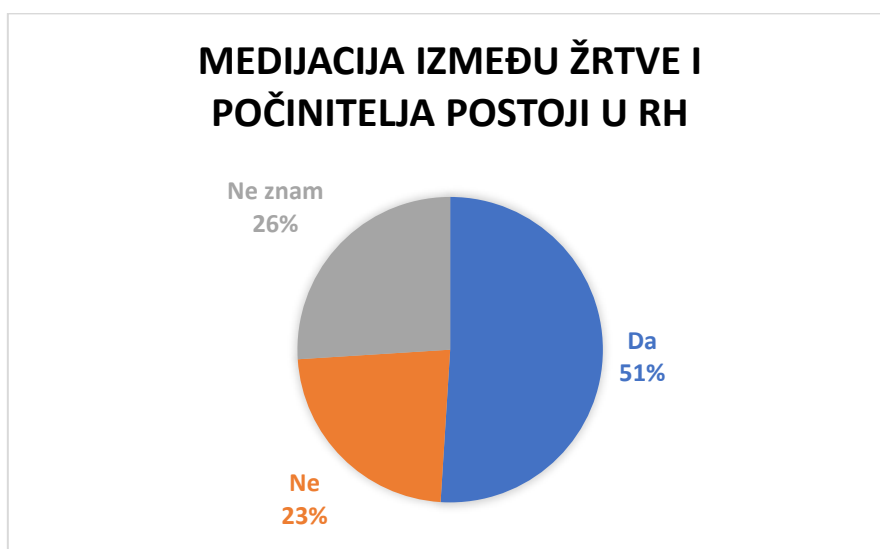
Naredni grafovi prikazuju udio informiranih stručnjaka o restorativnoj pravdi u Hrvatskoj.

Slika 6. Informiranost o postojanju restorativnih programa u hrvatskim zakonima

Slika 7. Informiranost o postojanju programa restorativne pravde u RH

Slika 8. Informiranost o postojanju medijacije između žrtve i počinitelja u RH

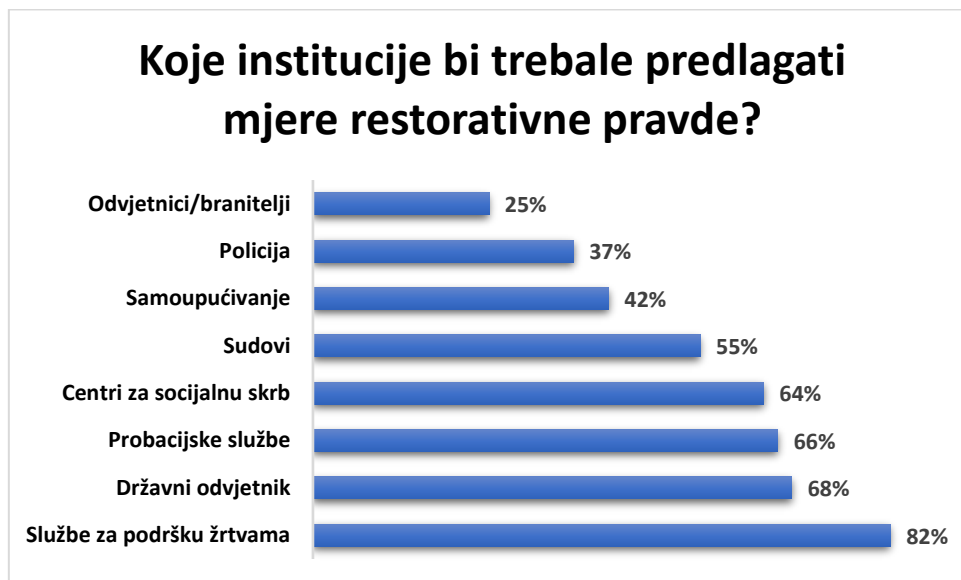
Slike 6, 7 i 8 prikazuju kako više od polovice ispitanika nije upoznato s restorativnom pravdom u Hrvatskoj. Čak 51% ispitanika nije upoznato sa zakonskim mogućnostima, a 16% ih tvrdi kako one ni ne postoje. Gotovo 60% ispitanika nije upoznato s programima restorativne pravde u Hrvatskoj, a 11% smatra kako niti oni ne postoje. Nešto više ispitanika je upoznato s modelom medijacije između žrtve i počinitelja u Hrvatskoj (51%), ali s druge strane velik udio ispitanika i na ovo pitanje odgovara kako tako nešto ne postoji u Hrvatskoj (23%). Ovakvi rezultati ne začuđuju kada se usporede s istraživanjima drugih zemalja, kao što je na primjer Rumunjska gdje su stručnjaci također nedovoljno informirani o zakonskim mogućnostima vezanima uz restorativnu pravdu (Păroșanu, Balica i Bălan, 2013).

8.4 KRITERIJI ZA UPUĆIVANJE U PROCES RESTORATIVNE PRAVDE

Slika 9. Razina ponude pristupa restorativne pravde strankama

Slika 9 prikazuje koji trenutak ispitanici smatraju najpogodnijim za otvaranje mogućnosti ulaska u restorativni proces strankama (žrtvi i počinitelju). Prilikom ispunjavanja, ispitanici su ovdje mogli označiti više odgovora. Velika većina (70%) ih smatra da je najpogodnije državno odvjetništvo i tijekom sudskog postupka (66%). U Hrvatskoj to jesu razine na kojima se predlaže restorativna pravda, odnosno medijacije između počinitelja i žrtve putem izvansudske nagodbe. Kao što je u prethodnim poglavljima bilo navedeno, postoje i druge mogućnosti korištenja restorativne pravde tijekom sudskog postupka, ali se one ne koriste. Najmanje pogodnim trenutkom smatraju vrijeme nakon izvršavanja sankcije ili tijekom probacije (15%) te tijekom izvršavanja kazne zatvora (29%). Ovakvi rezultati mogu upućivati na nedovoljno znanje o mogućnostima restorativne pravde. Naime, praksa restorativne pravde u zatvorima u svijetu pokazala je pozitivne učinke na zatvorenike, žrtve i zajednicu (Van Ness, 2005).

Slika 10. Institucije/osobe pogodne za predlaganje restorativne pravde

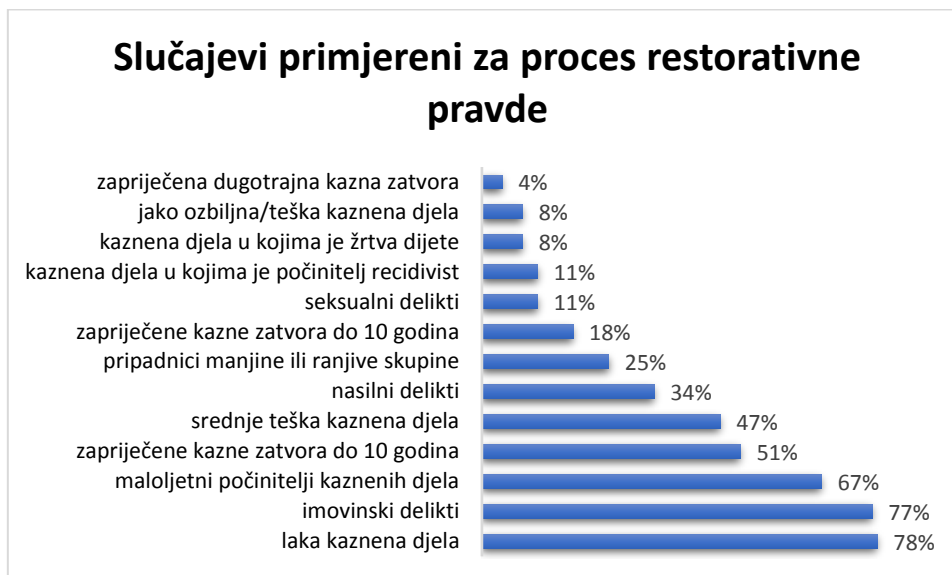
Ispitanici su i na ovo pitanje (Slika 10) također mogli označiti više odgovora. Rezultati prikazani na Slici 10 govore kako velika većina (82%) ispitanika smatra kako su upravo službe za podršku žrtvama najprikladnije za predlaganje mjera restorativne pravde, odnosno za ponudu medijacije ili neke od restorativnih mjera žrtvama i počiniteljima. Nakon toga slijede državni odvjetnik (68%), probacijske službe (66%) i centri za socijalnu skrb (64%). Zanimljivo je da su se ispitanici na prethodnom pitanju najmanje opredijelili za vrijeme tijekom probacije kao prikladno vrijeme za mjere restorativne pravde, a u ovom pitanju probacijsku službu većina smatra prikladnom za predlaganje mjera restorativne pravde. Najmanje prikladnima smatraju odvjetnike/branitelje (25%) što je razumljivo s obzirom na prirodu njihove uloge na sudu.

Dobiveni rezultati koji pokazuju kako ispitanici prepoznaju državno odvjetništvo kao jedno od najprikladnijih za upućivanje je u skladu s istraživanjem koje je provedeno u sklopu projekta u kojem je sudjelovala i Hrvatska, a rezultati su pokazali kako ispitanici koji predlažu mjere restorativne pravde ujedno smatraju da su i najbolje tijelo za to (Laxminarayan i Wolthuis, 2015).

Slika 11. Institucije pogodne za provedbu mjera restorativne pravde

Rezultati prikazani na Slici 11 pokazuju koje institucije ispitanici smatraju najprikladnijima za provođenje mjera restorativne pravde i ispitanici su ponovo mogli označiti više odgovora. Rezultati su pokazali kako više od polovice (64%) ispitanika smatra kako bi ustanove socijalne skrbi trebale provoditi mjere restorativne pravde, a odmah iza njih slijedi civilni sektor (59%). Ovakvi rezultati odstupaju od rezultata dobivenih u Rumunjskoj gdje su se ispitanici namanje opredijelili za nevladine organizacije (Păroșanu, Balica i Bălan, 2013). Ovdje ponovo dolazi do nesuglasja između odgovora na različita pitanja. Naime, probacijska služba je ponovo u najmanjoj mjeri smatrana prikladnom na provođenja mjera restorativne pravde (6%), a ipak je smatrana prikladnom za upućivanje u iste. Policija je također u vrlo malom broju smatrana prikladnom (9%) iako u Europi postoje primjeri policije koja upućuje u takve mjere (npr. Belgija).

Slika 12. Slučajevi primjereni za proces restorativne pravde

Rezultati na Slici 12 prikazuju koje vrste kaznenih djela ispitanici smatraju prikladnima za restorativni proces te je prilikom ispunjavanja bilo moguće označiti više odgovora. Podaci govore kako najviše ispitanika smatra da su laka kaznena djela (78%), imovinski delikti (77%) i slučajevi u kojima su počinitelji maloljetni (67%) najprikladniji slučajevi za proces restorativne pravde. Ove rezultati su u skladu s istraživanjima iz drugih zemalja gdje su podaci također pokazali sklonost stručnjaka da kao prigodne slučajeve karakteriziraju maloljetne počinitelje, laka kaznena djela i imovinska kaznena djela (Ćopić, 2010; Păroșanu, Balica i Bălan, 2013; Ćopić i Šaćiri, 2015; Louw i Wyk, 2016). Najmanje prikladnima procjenjuju kaznena djela za koja je zapriječena dugotrajna kazna zatvora (4%), u slučajevima jako teških kaznenih djela (8%) i kaznena djela u kojima je žrtva dijete (8%). Ovi su podaci također u skladu s istraživanjima koja su pokazala da stručnjaci ne smatraju da su prikladni slučajevi teških, nasilnih delikata kao što je ubojstvo i seksualni delikti (Păroșanu, Balica i Bălan, 2013; Louw i Wyk, 2016) iako je dijalog između žrtve i počinitelja kaznenih djela kao model restorativne pravde već neko duže vrijeme u primjeni diljem svijeta i pokazuje uspješnost.

8.5 OTVORENA PITANJA

Prvo postavljeno pitanje glasilo je: „Koje probleme prepoznajete na putu širenja ili održivosti restorativne pravde?“ Odgovori su se grupirali oko tri teme: počinitelj, žrtva i organizacija restorativne pravde. Vezano uz počinitelja, ispitanici smatraju da većinom ne žele preuzeti odgovornost te da bi pokušali iskoristiti i dodatno viktimizirati žrtve i da većinom samo verbaliziraju kajanje i obećanja. Vezano uz žrtve, ispitanici smatraju da sam kaznenopravni sustav nije orijentiran na njih, te da se u nekim slučajevima nalaze u posebno nepovoljnom

položaju (pr. obiteljsko nasilje). Vezano uz organizaciju same restorativne pravde najviše se ističu problemi financiranja, zapošljavanja dodatnog broja ljudi i općenito nedovoljno ljudskih, vremenskih i drugih resursa te loša legislativa, odnosno zakonski okvir

Drugo postavljeno pitanje glasilo je: „Kada bi bilo moguće, biste li Vi osobno primjenjivali restorativnu pravdu?“ Većina ispitanika je odgovorila kako bi ju primjenjivali, ali i da ju već primjenjuju u onom opsegu u kojem im je zakonom omogućena. Uz to naglašavaju kako bi je primjenjivali u prikladnim slučajevima, kada je to moguće (uglavnom spominjući imovinske delikte), i ističu potrebu za adekvatnim, educiranim osobljem.

Od ispitanika koji su rekli da ne bi provodili kao razloge su navodili neučinkovitost takvog postupanja, neprikladnost slučajeva s kojima se bave te vlastitu nekompetentnost, odnosno skloniji su provođenje takvih mjera prepustiti drugim stručnjacima.

Ovi rezultati također potvrđuju mišljenja stručnjaka iz drugih zemalja. U Srbiji stručnjaci također prepoznaju manjak financijskih sredstava, ali i suradnje institucija kao prepreku (Ćopić, 2010, u SAD-u navode kako sustav nije formiran za mjere restorativne pravde (Englebrecht, 2011), kao i u Južnoafričkoj Republici (Van Wyk, 2015).

9 OGRANIČENJA ISTRAŽIVANJA

Ovo istraživanje se provelo on-line upitnikom koji je e-mailom poslan cijeloj ispitivanoj populaciji. Karakteristika e-mail anketa je da ispitanici dobe anketne upitnike na vlastite e-mail adrese te ih nakon ispunjavanja šalju istraživaču. Glavni nedostaci on-line upitnika su nereprezentativnost uzorka i u skladu s time, nemogućnost generaliziranja što je i ovdje slučaj jer je samo oko 50% ukupnih mogućih ispitanika ispunilo upitnik. Upitnik je bio otvorenog tipa čiji je problem da se teorijski može pridružiti svaki korisnik interneta, ali to se kontroliralo time što se link slao ciljanoj populaciji. Nedostatak mogućeg dvostrukog ispunjavanje ankete je kontrolirana samim računalnim programom koji pamti IP adresu računala na kojem se ispunjava upitnik (Dumičić i Žmuk, 2009). Osim toga, iz upitnika nije moguće utvrditi je li u uzorku zastupljena cijela Hrvatska. S obzirom na ovakav način prikupljanja podataka, nije moguće generalizirati podatke na čitavu populaciju državnih odvjetnika.

U obradi analize koristila se deskriptivna analiza podataka s obzirom na mali broj ispitanika. Računale su se frekvencije, postoci, središnje vrijednosti i standardne devijacije. Ovakva metoda obrade omogućava isključivo opis dobivenih podataka, ali ne i analizu povezanosti varijabli niti dublja zaključivanja. Iz navedenoga proizlaze i preporuke za daljnja

istraživanja. Bilo bi korisno usporediti ispitanike po mjestu državnog odvjetništva u kojem su zaposleni kako bi dobili bolji uvid u geografsku raspodjelu rezultata. Također bi bilo vrijedno analizirati povezanost duljine staža i pojedinih stavova, ali i usporediti ispitanike u stavovima s obzirom na predmete s kojima se uglavnom bave (za maloljetnike u odnosu na punoljetnike) te provjeriti razlike u stavovima s obzirom na razinu odvjetništva (općinsko u odnosu na županijsko). Također bi bilo korisno usporediti stavove međusobno i analizirati potencijalnu povezanost određenih stavova. Osim toga, u daljnjim istraživanjima svakako treba procijeniti i perspektivu ostalih stručnjaka u pravosudnom sustavu, kao što su suci, policija, stručnjaci zaposleni u zatvorima, ali i šire, primjerice službe za podršku žrtvama.

10 RASPRAVA I ZAKLJUČAK

Svrha ovog istraživanja je bila dobiti veći uvid u stavove državnih odvjetnika o restorativnoj pravdi kako bi se postavili istraživački temelji za povećanje spremnosti za održivost izvansudske nagodbe i eventualnog širenja restorativne pravde u pravosudnom sustavu. Značaj, važnost, pa tako i dobici restorativne pravde potvrđeni su u brojnim istraživanjima. Meta analize potvrđuju njezin pozitivan utjecaj na žrtvu, njezino zadovoljstvo, osjećaj pravde, smanjivanje osjećaja straha i negativnih stavova o počiniteljima kaznenih djela (Boriboonthana, 2006). Nadalje, neke studije potvrđuju i njezin pozitivan utjecaj na počinitelja i recidivizam (Umbreit 1999, Sherman, 2000, prema Bazemore i Elis, 2007). Svejedno i dalje postoji određeni otpor prema takvim mjerama u populaciji stručnjaka. U znanstvenoj literaturi stavovi stručnjaka se navode kao prepreka ka implementaciji, a u međunarodnim dokumentima je kroz više navrata naglašena važnost za njihovom edukacijom u području restorativne pravde.

Podaci dobiveni ovim istraživanjem pokazali su slične rezultate kao i brojna druga istraživanja ovog područja i teme prikazane u uvodu. Državni odvjetnici visoko ocjenjuju ciljeve i svrhu kaznenopravnog sustava koji su važni u kontekstu restorativne pravde. Isto tako visoko procjenjuju važnost uloge žrtve u procesu i smatraju da nije dovoljno izražena u trenutnom kaznenopravnom sustavu. Međutim, restorativnu pravdu i dalje vide ograničeno u odnosu na njenu promjenu, odnosno na laka kaznena djela i maloljetnike. Povratništvo, kao i teža kaznena djela uglavnom ne smatraju prikladnima, što se također pokazalo i na istraživanjima iz drugih zemalja. Ti podaci su u skladu i s informiranosti o restorativnoj pravdi. Naime, većina stručnjaka nije upoznata s postojećim mogućnostima restorativne pravde koje imamo u hrvatskom zakonodavstvu. Ti rezultati su zabrinjavajući, ako se uzme u obzir da je ispitana populacija pravne struke i zaposlena u sustavu pravosuđa.

Podaci o tome u kojem trenutku u kaznenopravnom procesu su mjere restorativne pravde prikladne također govori o nedostatku upoznatosti stručnjaka s restorativnom pravdom, s obzirom na to da jako malo ispitanika smatra da su takve mjere prikladne za vrijeme izvršavanja sankcija, a u tom slučaju se uglavnom ujedno radi i o težim kaznenim djelima.

Kao glavne prepreke za daljnji razvoj restorativne pravde u Hrvatskoj najviše spominju organizacijske probleme, kao što je manjak financija i nedovoljno stručnog kadra za provođenje takvih mjera te preopterećenost sustava da se bavi restorativnim procesima. U skladu s time, kao najpogodnija tijela za provođenje takvih mjera navode ustanove koje nisu u sustavu pravosuđa, kao što je civilni sektor i ustanove socijalne skrbi.

Općenito se može zaključiti kako državni odvjetnici u ovom uzorku načelno prihvaćaju koncept restorativne pravde, ali su nedovoljno upućeni u njega. Potrebno je podići informiranost o postojećim mogućnostima vezanima uz restorativnu pravdu te njihovim dobitima. Isto tako, važno je da se podigne razina razumijevanja svih aspekata restorativne pravde, kao i o raznim oblicima njene primjene.

11 LITERATURA

1. Andrews, D.A.(2011). The risk-need-responsivity (RNR) model: does adding the good lives model contribute to effective crime prevention. *criminal justice and behavior*, 38(7), 735-755.
2. Bazemore, G. i Elis, L.(2007). Evaluation of restorative justice. U G. Johnstone i D.W. Van Ness (ur.), *Handbook of restorative justice* (str. 397). Portland, Oregon (SAD): Willan Publishing.
3. Bazemore, G. i Leip, L.(2000). Victim participation in the new juvenile court: tracking judicial attitudes toward restorative justice reforms. *Justice system journal*, 21(2), 199-226.
4. Bojanić, I. i Mrčela, M.(2006). Svrha kažnjavanja u kontekstu šeste novele Kaznenog zakona. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 13(2), 431- 449.
5. Boriboonthana, Y.(2006). The effect of restorative justice practices on crime victims: a meta-analysis (doktorski rad). The University of Sheffield.
6. Braithwaite, J.(1999). Restorative justice: assessing optimistic and pessimistic accounts. *Crime and Justice*, 25, 1- 127.
7. Bright, C.(bez.dat.). Lesson 3: victim offender mediation. Preuzeto 4.6.2018. s <http://restorativejustice.org/restorative-justice/about-restorative-justice/tutorial-intro-to-restorative-justice/lesson-3-programs/victim-offender-mediation/#sthash.riaSiSpS.dpbs>.
8. Budimlić, M., Datzer, D., Muratbegović, E., Maljević, A., Puharić, P. Bojanić, N., Mujanović, E. i Guso, H.(2010). Izvršenje alternativnih mjera za maloljetnike: pravni, institucionalni i praktični problemi. Sarajevo: Centar za istraživanje politike suprotstavljanja kriminalitetu.
9. Christie, N.(1997). Conflicts as property. *British journal of criminology*, 17(1), 1-15.
10. COUNCIL OF EUROPE COMMITTEE OF MINISTERS (2018): Recommendation CM/Rec (2018) XX of the Committee of Ministers to member States concerning restorative justice in criminal matters. Preuzeto 17.6.2018. s <https://rm.coe.int/draft-recommendation-cm-rec-2018-xx-concerning-restorative-justice-/168075f2b7>.
11. Čopić, S., Šaćiri, B., i Radovanović,U.(2015). Istraživanje stavova stručnjaka o alternativnim sankcijama i merama restorativne pravde. Preuzeto 4.6.2018. s <http://www.vds.rs/File/alternativne%20sankcije-%20glavna%20publikacija.pdf>.

12. Čopić, S. i Šaćiri, B. (2015). Istraživanje stavova stručnjaka o alternativnim sankcijama i merama restorativne pravde. Preuzeto 4.6.2018. s <http://www.vds.rs/File/alternativne%20sankcije-%20glavna%20publikacija.pdf>.
13. Čopić, S.(2010). Restorativna pravda i krivičnopravni sistem (doktorska disertacija). Pravni fakultet, Niš.
14. Daly, K. (2002). Restorative justice: the real story. *Punishment and society*, 4(1), 55-79.
15. Daly, K.(1999). revisiting the relationship between retributive and restorative justice. U H. Strang i J. Braithwaite (ur.), *Restorative justice: philosophy to practice* (str. 33- 54). Burlington, Vermont (SAD): Ashgate publishing company.
16. Direktiva 2012/29/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 25. Listopada 2012. o uspostavi minimalnih standarda za prava, potporu i zaštitu žrtava kaznenih djela te o zamjeni okvirne odluke vijeća 2001/220/PUP.
17. Dumičić, K. I Žmuk, B.(2009). Karakteristike korisnika interneta u Hrvatskoj i reprezentativnost internetskih anketa. *Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu*, 7(2), 115-140.
18. Englebrecht, C.M.(2011). The struggle for “ownership of conflict”: an exploration of victim participation and voice in the criminal justice system. *Criminal Justice review*, 36(2), 129-151.
19. Etički kodeks socijalnih pedagoga (2005). Hrvatska udruga socijalnih pedagoga. Preuzeto 10.6.2018. godine s http://husp.hr/docs/HUSP_Eticki_kodeks_socijalnih_pedagoga.pdf.
20. Etički kodeks sveučilišta u Zagrebu (2007). Sveučilište u Zagrebu. Preuzeto 10.6.2018. godine s https://www.hrstud.unizg.hr/images/50014335/Eticki_kodeks-1.pdf.
21. Gavrielides, T.(2016). Repositioning restorative justice in Europe. *Victims & offenders: an international journal of evidence-based research, policy, and practice*, 11(1), 71-86.
22. Green, J. i Doble, J.(2000). Attitudes towards crime and punishment in Vermont: public opinion about an experiment with restorative justice. Washington (SAD): US department od justice, National institute of justice US. Preuzeto 4.6.2018. s <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/182361.pdf>.

23. Huang, H., Braithwaite, V., Tsutomi, H. i Braithwaite, J.(2011). Social capital, rehabilitation, tradition: support for restorative justice in Japan and Australia. *Asian Journal of Criminology*, 7(4), 295–308.
24. Immarigeon, R., Daly, K.(1997). Restorative justice: origins, practices, contexts, and challenges. *ICCA Journal on community corrections*, 8, 13-18.
25. Immarigeon, R., Daly, K.(1998). Past, present, and future of restorative justice: some critical reflections. *Contemporary justice review*, 1(1), 21-45.
26. Izvješća Udruge za izvansudsku nagodbu“, 2015, 2016 i 2017. Interni materijal Udruge za izvansudsku nagodbu.
27. Jacobsson, M., Wahlin, L. i Andersson, T.(2012). Victim-offender mediation in Sweden: is the victim better off. *International review of victimology*, 18(3), 229-249.
28. Johnstone, G. i Van Ness, D.W.(2007). Preface. U G. Johnstone i D.W. Van Ness (ur.), *Handbook of restorative justice* (str. xxi). Portland, Oregon (SAD): Willan Publishing.
29. Karp, D.R. i Walther, L.(2001). Community reparative boards in Vermont: theory and practice. U G. Bazemore i M. Schiff (ur.), *Restorative community justice: repairing harm and transforming communities* (str.199-217). Cincinnati, OH (SAD): Anderson Publishing.
30. Kazneni zakon. *Narodne novine*, 125/11, 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17.
31. Kerezsi, K.(2006). The public opinion and experts views on restorative justice. *International Annals of Criminology; International Society for Criminology*, 44(1/2), 102- 124.
32. Koller-Trbović, N.(2013). Model izvansudske nagodbe prema maloljetnim i mlađim punoljetnim počiniteljima kaznenih djela u Republici Hrvatskoj. U N. Koller-Trbović (ur.), *Izvansudska nagodba u kaznenom postupku prema mladima u sukobu sa zakonom u Republici Hrvatskoj* (str.10-29). Zagreb: UNICEF, Ured za Hrvatsku.
33. Kovačić, V.(2008.). *Evaluacija uspješnosti izvansudske nagodbe u stručnoj službi za izvansudsku nagodbu Zagreb* (diplomski rad). Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
34. Laprairie, C.(1995). Altering course: new directions in criminal justice sentencing circles and family group conferences. *Australian and New Zealand journal of criminology*, 28(1), 78-99.
35. Lawson, L.C. i Katz, J.(2004). Restorative justice: an alternative approach to juvenile crime. *Journal of socio-economics*, 33, 175–188.

36. Laxminarayan, M. i Wolthuis, A.(2015). Accessibility of restorative justice: attitudes as barriers to greater referrals. *Social work review*, 14(4), 35-45.
37. Markulj, A.(2016). Izvansudska nagodba iz perspektive posrednika (diplomski rad). Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
38. Marshall, T.(1999). Restorative justice: an overview. London: Home Office.
39. McCold, P. i Wachtel, T.(2003). In pursuit of paradigm: a theory of restorative justice. XIII World kongress of criminology, Rio de Janeiro, 10.-15. kolovoza 2003. godine.
40. McCold, P.(1995). Restorative justice: the role of the community. Academy of criminal justice sciences annual conference, Boston, ožujak 1995. godine. Preuzeto 4.6.2018. s <https://www.iirp.edu/eforum-archive/restorative-justice-the-role-of-the-community>.
41. Meyer, J.(1969). Reflections on some theories of punishment. *Journal of criminal law and criminology*, 59(4), 595-598.
42. Miroslavljević, A.(2010). Modeli restorativne pravde u svijetu za mlade u sukobu sa zakonom i pregled istraživanja njihove učinkovitosti. *Kriminologija i socijalna integracija*, 18(1), 53-64.
43. Miroslavljević, A.(2015). Izvansudska nagodba- perspektiva oštećenika i mladih u sukobu sa zakonom (doktorski rad). Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
44. Miroslavljević, A., Koller-Trbović, N. i Lalić-Lukač, D.(2010). Evaluacija uspješnosti izvansudske nagodbe u stručnoj službi za izvansudsku nagodbu Zagreb. *Kriminologija i socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*, 18(2), 77-95.
45. Modrić, A.(2016). Provjera uspješnosti izvansudske nagodbe za mlade u sukobu sa zakonom u Hrvatskoj (diplomski rad). Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Zagreb.
46. Moore, E.(2012). Restorative Justice Initiatives: Public opinion and support in NSW. Crime and Justice Statistics Bureau Brief, 77. Preuzeto 4.6.2018. s <http://www.bocsar.nsw.gov.au/Documents/BB/bb77.pdf>.
47. Păroșanu, A., Balica, E. i Bălan, A.(2013). Mediation in penal matters in Romania: evaluation study and perspectives. Bukurešt: Editura C.H. Beck.
48. Pirnat-Dragičević, H. i Schaperl, L.(2013). Izvansudska nagodba u međunarodnim pravnim dokumentima i hrvatskom maloljetničkom kaznenom pravu. U N. Koller-Trbović

(ur.), Izvansudska nagodba u kaznenom postupku prema mladima u sukobu sa zakonom u Republici Hrvatskoj (str.10-29). Zagreb: UNICEF, Ured za Hrvatsku.

49. Prekršajni zakon. Narodne novine, 107/07, 39/13, 157/13, 110/15, 70/17.

50. Roberts, J.V. i Stalans, L.J.(2004). Restorative Sentencing: Exploring the Views of the Public. *Social Justice Research*, 17(3), 315–334.

51. Shapland, J.(2016). Forgiveness and restorative justice: Is it necessary? Is it helpful? *Oxford journal of law and religion*, 5(1), 94-112.

52. Taylor, C., Fondacaro, M. i Chauhan, P.(2012). Restorative justice in Jamaica: current attitudes and the way forward. *Applied psychology in criminal justice*, 8(2), 111-129.

53. Umbreit, M. i Peterson Armour, M.(2011). Restorative justice dialogue: an essential guide for research and practice. New York: Springer publishing company.

54. Umbreit, M.S.(1998). Restorative justice through victim-offender mediation: a multi-site assessment. *Western criminology review*, 1(1), 1-28.

55. United nations office on drugs and crime (2006). Handbook on Restorative justice programmes. New York: United nations. Preuzeto 4.6.2018 s https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/Handbook_on_Restorative_Justice_Programmes.pdf.

56. Van Ness, D. i Strong K.H.(2015). Restoring justice: an introduction to restorative justice. Waltham, Massachusetts (SAD): Elsevier.

57. Van Ness, D.(2005). Restorative justice in prisons. Symposium on Restorative Justice and Peace in Colombia, Cali, Kolumbija, 9.-12. veljače 2005. godine.

58. van Wyk, L. i Louw, D.(2016). The perspectives of south african legal professionals on restorative justice: an explorative qualitative study. *Social Work/Maatskaplike Werk*, 52(4), 490-510.

59. van Wyk, L.(2015). Restorative justice in South Africa: an attitude survey among legal professionals (masters degree). Department of Psychology in the Faculty of Humanities at the University of the Free State.

60. Zakon o kaznenom postupku. Narodne novine, 152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14, 70/17.

61. Zakon o sudovima za mladež. Narodne novine, 84/11, 143/12, 148/13, 56/15.

62. Zehr, H. i Hobar, A.(2003). Little book of restorative justice. Pennsylvania: Good Books.
63. Žižak, A. i Mirosavljević, A.(2013). Restorativna pravda: teorijsko-filozofsko i konceptualno-operacionalno utemeljenje za izvansudsku nagodbu. U N. Koller-Trbović (ur.), Izvansudska nagodba u kaznenom postupku prema mladima u sukobu sa zakonom u Republici Hrvatskoj (str.10-29). Zagreb: UNICEF, Ured za Hrvatsku.

PRILOZI

PRILOG 1. UPITNIK

OPĆI PODACI O SUDIONIKU ISTRAŽIVANJA

Spol:

- Muško
- Žensko

Dob:

- Do 24
- 25-34
- 35-44
- 45-54
- 55-64
- 65+

Trenutno radno mjesto:

- Općinsko državno odvjetništvo
- Županijsko državno odvjetništvo
- Općinski sud
- Županijski sud
- Prekršajni sud

Pretežno radim na kaznenim predmetima:

- Za mlade
- Za odrasle
- Podjednako

Ukupne godine staža u pravosudnom sustavu: _____

Koliko dugo radite na ovom poslu?

- Manje od 1 god
- 1-5 god
- 6-10 god
- Više od 10 god

Za svaki od navedenih ciljeva kaznenopravnog sustava zasebno procijenite njegovu važnost označavanjem odgovora koji odražava Vaše mišljenje.

(1- izrazito nevažno; 2- nevažno; 3-niti važno, niti nevažno; 4-važno; 5-izrazito važno)

	1	1	3	4	5
Uspostavljanje pravnog poretka narušenog kaznenim djelom					
Generalna prevencija kriminaliteta (kazna djeluje na sve građane da se suzdrže od činjenja kaznenih djela)					
Specijalna prevencija kriminaliteta (svrha kazne je odvraćanje počinitelja od budućih kaznenih djela)					
Zaštita i očuvanje normi i vrijednosti društva					
Kažnjavanje počinitelja/retribucija					
Tretman i rehabilitacija počinitelja kaznenog djela					
Nadoknada i/ili popravak štete nastale kaznenim djelom žrtvi i zajednici					
Zaštita žrtve					
Davanje značaja žrtvi/ Orijentacija na žrtvu i njene potrebe					
Smatrate li da je nešto drugo važno kao cilj kaznenopravnog sustava?					

Procijenite važnost pojedine uloge osoba u kaznenom postupku i njenih interesa u kaznenom postupku u odnosu na SADAŠNJE STANJE.

Broj 1 označava NAJMANJE VAŽNU ULOGU u postupku, a broj 5 NAJVAŽNIJU ULOGU u postupku.

Sudac	1	2	3	4	5
Državni odvjetnik	1	2	3	4	5
Žrtva	1	2	3	4	5
Počinitelj kaznenog djela	1	2	3	4	5
Branitelj	1	2	3	4	5

Procijenite važnost pojedine uloge osoba u kaznenom postupku i njenih interesa u kaznenom postupku kako smatrate da bi trebalo biti IDEALNO.

Broj 1 označava NAJMANJE VAŽNU ULOGU u postupku, a broj 5 NAJVAŽNIJU ULOGU u postupku.

Sudac	1	2	3	4	5
Državni odvjetnik	1	2	3	4	5
Žrtva	1	2	3	4	5
Počinitelj kaznenog djela	1	2	3	4	5
Branitelj	1	2	3	4	5

Zanima nas u kojoj mjeri smatrate da su dolje navedene tvrdnje važne za žrtve tijekom kaznenog postupka.

(1-izrazito nevažno; 2-nevažno;3-niti važno, niti nevažno;4-važno;5-izrazito važno)

Koliko je važno da:

	1	2	3	4	5
žrtva sazna od počinitelja razloge počinjenja kaznenog djela					
žrtva otvoreno govori o svojim osjećajima i potrebama pred počiniteljem.					
žrtva primi ispriku od počinitelja radi počinjenog kaznenog djela					
počinitelj žrtvi nadoknadi štetu (i emocionalnu i materijalnu) za kazneno djelo.					
žrtva shvati da je počinitelj prihvatio odgovornost za kazneno djelo					
se interesi, potrebe i emocije žrtve čuju i ozbiljno uzmu u obzir tijekom postupka.					

Zanima nas u kojoj mjeri smatrate da su dolje navedene tvrdnje važne za počinitelje tijekom kaznenog postupka.

(1-izrazito nevažno; 2-nevažno;3-niti važno, niti nevažno;4-važno;5-izrazito važno)

Koliko je tijekom kaznenog postupka važno za počinitelja...

	1	2	3	4	5
da ga zajednica ponovo prihvati iako je počinio kazneno djelo.					
da preuzme odgovornost za počinjeno kazneno djelo.					
da osvijesti posljedice svog ponašanja (kaznenog djela).					
da mu se pruži prilika da nadoknadi ili popravi štetu nastalu kaznenim djelom.					
da ima podršku od obitelji ili bližnjih					
da dobije tretmansku podršku					
da ga drugi razumiju i shvate da mu je žao radi počinjenog kaznenog djela.					
da žrtvi ponudi ispriku					
da mu žrtva oprost.					

U ovoj tablici su navedene neke tvrdnje koje se odnose na sustav pravosuđa. Za svaku tvrdnju zaokružite odgovor koji odražava Vaše mišljenje.

(1-uopće se ne slažem; 2- ne slažem se; 3-niti se slažem, niti se ne slažem;4- slažem se; 5-u potpunosti se slažem)

	1	2	3	4	5
Kazneno-pravni sustav treba pružiti priliku počinitelju i žrtvi da se dogovore oko nadoknade ili popravka štete.					
Tijekom kaznenog postupka počinitelj i žrtva trebaju imati priliku za međusobni otvoren dijalog o detaljima djela, uzrocima i posljedicama kaznenog djela.					
Kazneno djelo povrjeđuje ljude i njihove odnose (žrtvu, počinitelja i zajednicu), a ne samo zakon i državu.					
Kazneno-pravni sustav treba se fokusirati na potrebe i počinitelja i žrtve jednako.					
Žrtva bi trebala biti aktivni sudionik u rješavanju posljedica koje su po nju nastupile izvršenjem kaznenog djela.					
Uloga žrtve u kazneno-pravnom procesu bi trebala biti ograničena na svjedočenje					
Žrtvom bi se trebali baviti drugi sustavi za podršku, a ne pravosudni sustav.					
Smatram da bi počinitelj bolje razumio štetu koju je nanio kaznenim djelom kada bi se sastao sa žrtvom.					
Žrtva bi trebala imati mogućnost sastajanja s počiniteljem ako to oboje prihvaćaju.					
Počinitelj bi trebao imati mogućnost sastajanja sa žrtvom ako to oboje prihvaćaju.					

Jeste li ikada čuli za pojam restorativna pravda?

- Da
- Ne

Ukoliko ste na prethodno pitanje označili "Da", molimo Vas da kratko objasnite kako Vi definirate/razumijete pojam „restorativna pravda“?

U RH postoji program restorativne pravde u kaznenopravnom sustavu.

- Da
- Ne
- Ne znam

U RH postoji medijacija između žrtve i počinitelja kaznenog djela.

- Da
- Ne
- Ne znam

U zakonima RH postoji program/model restorativne pravde.

- Da
- Ne
- Ne znam

Ako ste na prethodno pitanje odgovorili s „DA“ molimo Vas da navedete na koje zakone konkretno mislite (nije potrebno tražiti ih ako niste svjesni njihovog postojanja)._____

DEFINICIJA RESTORATIVNE PRAVDE

Molimo Vas da pročitate kratko pojašnjenje restorativne pravde (ako niste čuli za taj pojam), a potom odgovorite na sljedeća pitanja.

Restorativna pravda je REAKCIJA NA KRIMINALITET orijentirana na POPRAVLJANJE ŠTETE nastale počinjenjem kaznenog djela. Tijekom tog procesa žrtva i počinitelj (a katkad i članovi zajednice) AKTIVNO SUDJELUJU i razgovaraju o kaznenom djelu, uzrocima i posljedicama djela, te se dogovaraju o načinima na koje počinitelj može nadoknaditi štetu žrtvi uz posredovanje i vođenje educiranog stručnjaka.

Proces završava SPORAZUMOM U OBLIKU NADOKNADE ŠTETE ŽRTVI koji mora biti zadovoljavajući i za žrtvu i za počinitelja.

Cijeli proces DOBROVOLJAN JE ZA SVE STRANE i u svakom trenutku može biti prekinut na zahtjev neke od strana. Proces je moguće započeti jedino ako POČINITELJ PREUZIMA ODGOVORNOST za kazneno djelo, želi sudjelovati u njemu te ako i ŽRTVA DOBROVOLJNO PRISTAJE na sudjelovanje i susret s počiniteljem.

Molimo označite koliko se slažete s navedenim tvrdnjama.

(1-uopće se ne slažem; 2-ne slažem se; 3-niti se slažem, niti se ne slažem; 4-slažem se; 5- u potpunosti se slažem)

	1	2	3	4	5
Vjerujem u restorativnu pravdu kao rješenje /odgovor na kazneno djelo.					
Programi restorativne pravde bi trebali biti više prisutni u kaznenopravnom sustavu u RH.					
Restorativna pravda trebala bi biti dostupna svima, neovisno o težini i ozbiljnosti kaznenog djela.					
Restorativna pravda trebala bi biti dostupna svim počiniteljima kaznenih, neovisno o dobi.					
Restorativna pravda trebala bi biti dostupna i recidivistima					

Koje institucije/organizacije/tijela/osobe bi bile primjerene (neovisno o sadašnjem zakonu) sudjelovati u procesu upućivanja stranaka u proces restorativne pravde).

Moguće je označiti više odgovora.

- Policija
- Centri za socijalnu skrb
- Sudovi
- Državni odvjetnik
- Službe za podršku žrtvama
- Zatvori
- Probacijske službe
- Odvjetnici/branitelji
- Samoupućivanje (žrtva/počinitelj sam predloži sudjelovanje u procesu restorativne pravde)
- Ostalo: _____

Koje institucije/organizacije/tijela bi bile pogodne (neovisno o sadašnjem zakonu) za provođenje mjera restorativne pravde u hrvatskom pravosudnom sustavu?

Moguće je označiti više odgovora.

- Civilni sektor
- Policija
- Zatvorski sustav
- Ustanove socijalne skrbi (npr. centar za socijalnu skrb)
- Općinska državna odvjetništva
- Sudovi
- Ostalo: _____

Kada bi pristupi restorativne pravde trebali biti ponuđeni/dostupni strankama (počinitelju, žrtvi)? Moguće je označiti više odgovora.

- Na razini policije
- Na državnom odvjetništvu
- Tijekom sudskog postupka
- Kao dio sankcije na sudu
- Tijekom izvršavanja kazne zatvora
- Nakon izvršavanja kazne/sankcije i/ili tijekom probacije
- Ostalo: _____

Koji su slučajevi, po Vašem mišljenju PRIMJERENI za upućivanje u proces restorativne pravde? Moguće je označiti više odgovora.

- jako ozbiljna/teška kaznena djela
- nasilni delikti
- imovinski delikti
- seksualni delikti
- kaznena djela u kojima je žrtva dijete
- kaznena djela u kojima je počinitelj recidivist
- laka kaznena djela
- srednje teška kaznena djela
- za kaznena djela za koje zapriječena novčana kazna
- za kaznena djela za koje je zapriječena kazna zatvora do 5 godina
- za kaznena djela za koje je zapriječena kazna zatvora do 10 godina
- za kaznena djela za koje je zapriječena dugotrajna kazna zatvora
- kaznena djela u kojima je neka od stranaka pripadnik manjine ili ranjive skupine (migrant, osoba s invaliditetom, pripadnik LGBTIQ zajednice, Rom...)
- maloljetni počinitelji kaznenih djela
- punoljetni počinitelji kaznenih djela
- Ostalo: _____

Koje probleme prepoznajete na putu širenja ili održivosti restorativne pravde u RH?

Kada bi bilo moguće, biste li Vi osobno primijenjivali restorativnu pravdu? Molimo Vas da kratko obrazložite.

Zahvaljujemo na sudjelovanju!

PRILOG 2. DOZVOLA DRŽAVNOG ODVJETNIŠTVA REPUBLIKE HRVATSKE ZA PROVOĐENJE ISTRAŽIVANJA

REPUBLIKA HRVATSKA
DRŽAVNO ODVJETNIŠTVO REPUBLIKE HRVATSKE

Broj: A-26/2018
Zagreb, 15. siječnja 2018.
MK/MK

OPĆINSKO DRŽAVNO ODVJETNIŠTVO U ZAGREBU
n/p Sanje Gospodnetić, općinske državne odvjetnice
ZAGREB

Poštovana,

U prilogu dopisa dostavljamo Vam Zamolbu za omogućavanjem provođenja istraživanja u svrhu pisanja diplomskih radova studentica Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu Klasa: 602-04/18-10/6, Ur. broj: 251-74/18-13/1 od 10. siječnja 2018.

Ujedno Vas obavještavamo da smo suglasni sa provođenjem istraživanja u svrhu pisanja diplomskih radova studentica navedenog fakulteta, Silvie Plažanin i Mateje Mezak na Općinskom državnom odvjetništvu u Zagrebu u Odsjeku za maloljetničku delinkvenciju na način kako je to predloženo u dopisu potpisanom od strane njihove mentorice doc. dr. sc. Anje Miroslavljević.

Slijedom navedenog potrebno je da po zaprimanju ovog dopisa žurno stupite u kontakt s doc. dr. sc. Anjom Miroslavljević i dogovorite daljnje postupanje vezano za provođenje istraživanja.

S poštovanjem,

ZAMJENICA GLAVNOG DRŽAVNOG ODVJETNIKA
REPUBLIKE HRVATSKE

Mirta Kuharić

O tome obavijest

1. doc. dr. sc. Anja Miroslavljević, anja.miroslavljevic@erf.hr
2. Županijsko državno odvjetništvo u Zagrebu, n/p Sani Ljubičić, županijske državne odvjetnice